

ויקרא

דפים למעין ולמורה

כותבי החוברת -
צוות מרכז ההדרכה בתנ"ך:
יואב ברזלי
עמרם ינאי
דוד נתיב
יהושע רייס

ביצוע גרפי: שקמה בנמלך

אלון שבות, תשי"ס 2000
מהדורה שניה - תשס"ו 2006

כל הזכויות שמורות
הוצאת תבונות
מכללת הרצוג להכשרת מורים
ליד ישיבת הר־עציון
אלון שבות 90433
טל. 02-9931451
פקס. 02-9932796

ISBN 965-7086-07-8

אל המורה ואל הלומד

בהודיה להי שזיכנו, אנו מגישים למורים וללומדי התני"ך את החוברת השניה על חומשי התורה.

החלטנו להוציא חוברת נפרדת לחומש ויקרא ולא לצרף אליה את החומשים במדבר ודברים, כדי לאפשר למורים רבים, הפונים אלינו בבקשת הדרכה לחומש ויקרא, להסתייע במה שכבר נכתב, ולא להמתין לחומשים הבאים, שיצאו אי"ה בעתיד.

חומש ויקרא על תכניו הייחודיים, שאינם מוכרים דיים לציבור הרחב, חייב התמודדות שונה ודרכים חדשות בהצגת התכנים הנדרשים ללימוד ולהוראה, לעומת אלה שבהם נקטנו בחוברת על חומשים בראשית ושמות.

מתוך היכרות עם ציבור המורים בבתי הספר חשנו, שיש מקום להוסיף על העיסוק בפסוקי התורה גם מבט כולל על האירועים ועל המצוות, מבט שלא בא לפרש את הפסוק הבודד, אלא מתבונן במכלול וברצף. המעיין בחוברת ימצא התייחסות לנושאים מרכזיים בחומש, המקיפים יותר מפרק אחד, ויכולים לשמש חוט שדרה לספר כולו. אין החוברת מהווה חלופה ללימוד יסודי של כל החומש ומפרשיו, על דרך הפשט והמדרש, ומי שיחשוב כך - יחטיא את כוונתנו.

כפי שעשינו בחוברות הקודמות (יחידת הבקיאות, דפי מלכים, בראשית-שמות) ניסינו גם הפעם להגיש את דברנו ללומד, למעיין ובעיקר למורה המלמד בכיתה באופן בהיר ותמציתי, תוך שימוש באמצעים גרפיים, בטבלאות ובתרשימים, המושכים את לבו של הלומד, מקילים על ההבנה ועל הזיכרון, ויכולים לסייע במלאכת ההוראה.

בהעתיקנו פסוקים מן המקרא - שמרנו על הכתיב על פי המסורה.

ציון הפרקים מופיע עם גרש או גרשיים (ג', י"ח וכד'), ואילו ציון פסוקים - ללא תוספת (ג, יח וכד').

ברצוננו להודות לגרפיקאית שקמה בנמלך על עבודתה המסורה ועל המאמצים שהשקיעה על מנת לשוות לחוברת את צורתה הנאה.

תודה מראש לכל מי שימצא לנכון לשלוח לנו תגובות, הערות והארות.

בברכת התורה

צוות מרכז ההדרכה בתני"ך

אלון שבות, סיון תש"ס

תוכן העניינים

ספר ויקרא - מבנה מפורט:

7-6	תורת הקורבנות וחנוכת המשכן (פרקים א'-י')
9-8	תורת הטומאה והטהרה (פרקים י"א-י"ז)
11-10	פרשיות הקדושה והברית בהר סיני (פרקים י"ח-כ"ז)
15-13	תורת הקורבנות (פרקים א'-ז')
17-16	מילון הקורבנות
19	ענן הקטורת
21-20	מבוא לתורת הטומאה והטהרה (פרקים י"א-ט"ו)
23-22	איסורי אכילה וטומאה מן החי (פרק י"א)
25-24	טומאת הצרעת (פרקים י"ג-י"ד)
27-26	עבודת יום הכיפורים (פרק ט"ז)
29-28	מבנה פרשיות הקדושה (פרקים י"ח-כ"ג)
31-30	מבנה, סדר ומשמעות בפרשת קדושים (פרק י"ט)
33-32	שמירת הקדושה והקודשים (פרקים כ"א-כ"ב)
35-34	פרשת המועדות (פרק כ"ג)
37-36	חתימת הברית בהר סיני (פרקים כ"ה-כ"ז)
39-38	הברכות והקללות (פרק כ"ו)

פרשת צו

שם	חלוקת הקורבנות לכוהנים	קודשים קלים	
		שלמים	
מקום שחיטת האשם, עבודת הזס ודין האימורים (א-ה)			
דיני אכילת האשם (ו)			
חלוקת הבשר [בחטאת חיצונה ובאשם] (ז)			
חלוקת העור [בעולה, בחטאת ובאשם] (ח)			
חלוקת המנחות (ט-י)			
דיני קורבן התודה: לחמי תודה, זמן האכילה (יב-טז)			
דיני נדר או נדבה: זמן האכילה (טז)			
דין הבשר שנתתר לאחר זמנו (יז-יח)			
דין הבשר שנטמא (יט)			
דין אדם שנטמא (כ-כא)			
איסור אכילת חלב (כב-כה)			
איסור אכילת דם (כו-כז)			
הגפת החלב והחזה: החלב למזבח והחזה לכוהנים (כח-לא)			
נתנית השוק לכוהן (לב-לד)			
סיכום והתימה (לה-לח)			

שבעת ימי המילואים

פתחה והכנות (א-ה)		
הלבשת אהרן (ו-ט)		
משחת המשכן ואשר בו, המזבח והכיור ואהרן (י-יב)		
הלבשת בני אהרן (יג)		
הקרבן פר החטאת ואיל העולה (יד-כא)		
הקרבן איל המילואים ושל המצות (כב-כט)		
הזאת הזס ושמן המשחה על אהרן ובניו ובזריהם (ל)		
אכילת הפטר והלחם (לא-לב)		
החובה לשהות במשכן במשך כל שבעת הימים (לג-לז)		
פתחה והכנות (א-ז)		
הקרבן קורבנות אהרן: עגל לחטאת ואיל לעולה (ח-יד)		
הקרבן קורבנות העם: חטאת, עולות, מנחה, שלמים (טו-כא)		
ברכת אהרן ומשה את העם (כב-כג)		
אש יצאה מלפני ה' ואכלה את הקורבנות על המזבח (כד)		
פתחה והכנות (א-ז)		
מרת נדב ואביהוא בעקבות מעשיהם ותגובת משה ואהרן (א-ז)		
דאגת משה שעבודת היום תימשך (ד-ז)		
האיסור לשותת יין בעבודה (ח-יא)		
הוראות בעניין אכילת המנחה והשלמים (יב-טו)		
הדין בין משה לאהרן על אכילת החטאת (טז-כ)		

היום השמיני

קורבנות היום	חטא נדב ואביהוא	אכילת קורבנות היום
--------------	-----------------	--------------------

עבודת יום השלמות
הכיפורים לפרקים א-ט"ז

<p>עבודת היום בננוי לכן בקודש הקודשים ובקודש (א-ב) עבודת היום סגור בננוי זה כחוג (כד-כה) חובת התענית ביום הכיפורים (כט-לא)</p>	<p>סיכום ומתימה (לג-לד)</p>	<p>איסור שחיטת חוג (א-ט) איסור אכילת דם ומצוות כיסוי הדם (י-יד) [ועיין רש"י] [טז-טז]</p>
<p>טז</p>		<p>יז</p>

פרשיות הקדושה והברית בהר סיני (פרקים י"ח-כ"ז)

פרשיות הקדושה							
יח	קדושים תהיו	הענשת החוטאים	קדושת הכהנים	שמירת קודשי בני ישראל	קדושת הזמנים	דינים שונים	
יח	<p>חטאי מצרים וכנען - עריות ועבודה זרה</p> <p>כותרת ופתחה (א-ה)</p> <p>איסורי עריות בקרובים (ו-טז) איסורי עריות נוספים (יז-כ) מולד, משכב זכר ומשכב בהמה (כא-כג) שמיירה על דיני עריות - התנאי לירשת הארץ (כד-ל)</p>	<p>פתחה (א-ד) דיני קורבן שלמים (ה-ח) מצוות בין אדם לחסדו (ט-יח) כלאיים ושפחה חרופה (יט-כב) מצוות בין אדם למקום (כג-לא) מצוות חסד וצדק (לב-לז)</p>	<p>עונש העובדים למולד (א-ח) עונש המקלל אביו ואמו (ט) עונשים על גילוי עריות (י-כא) שמירת החוקים והמשפטים - התנאי לישבה בארץ (כב-כו) עונש על אוב וידעוני (כוז)</p>	<p>הגבלת בנישואין ובטומאה לכוהן הדייט (א-ט) הגבלת בנישואין ובטומאה לכוהן גדול (י-טו) איסור עבודה של כוהנים בעלי מומים (טז-כד)</p>	<p>שמירת הקודשים מן הטומאה (א-ט) שמירת הקודשים [=התורה] מזרים (י-טז) שמירת הקודשים [=הקורבנות] ממומים (יז-כה) שמירת זמנם של הקודשים (כו-לא) מצוות קידוש ה' ואיסור חילול ה' (לב-לג)</p>	<p>השבת (א-ג) הפסח והג המצות (ד-ח) חגי הקציר: חנוכה, חמשה עצרת וחג השבועות (ט-כב) חגי החודש השביעי: יום תרועה, יום הכיפורים (כג-לב) חג הסוכות (לג-מד)</p>	<p>העלאת נר תמיד באוהל מועד (א-ד) מצוות לחם הפנים (ה-ט) המקלל חיינו ומשפטים נוספים (י-כג)</p>
יט							
כ							
כא							
כב							
כג							
כד							

הברית בהר סיני	
שמיטה ויובל	הברכה והקללה
<p>כה</p> <p>דיני שבת הארץ (א-ז) דיני שנת היובל (ח-יג) השפעת היובל על קניין קרקעות (יד-יז) השכר על שמיירת השמיטה והיובל (יח-כד) גאולת שדה אחוזה (כה-כח) גאולת בית בעיר חומה ובעיר שאין לה חומה (כט-לא) גאולת ערי הלויים ושדותיהם (לב-לד) איסור נטילת ריבית (לה-לח)</p>	<p>כו</p> <p>דיני העבד העברי והעבד הכנעני (לט-מ) גאולת עבד עברי שנמכר לגוי (מז-נה) איסורי עבודה זרה, שבת ומקדש (א-ב) הסכנת (ג-יג) העונשים שיביאו על ישראל בעקבות הפרת הסבית (יד-לט) התעוררות העם לתשובה וזכירת ברית אמת (מ-מה)</p>
<p>כז</p> <p>דיני ערכין (א-ח) דיני הקדשת בהמה [הראויה למזבח ושאינה ראויה] (ט-יג) דיני הקדשת בית (יד-טו) דיני הקדשת שדה אחוזה (טז-כא) ושדה מקנה (כב-כה) דיני קדושת הבכור (כו-כז) דיני חרמים (כח-כט) דיני מעשר הארץ (ל-לא) ומעשר בהמה (לב-לג)</p>	<p>כח</p> <p>חתימה למצוות שניתנו בסיני (לד)</p>

תורת הקורבנות (פרקים א'-ז')

א. שני מחזורים

בפרקים א-ז עוסקת התורה בקורבנות בשני 'מחזורים' [ה'מחזורי הראשון - פרשת ויקרא, ה'מחזורי השני - פרשת צו], וסדר הקורבנות שונה בשני המחזורים:

● **בראשון: עולה (א'), מנחה (ב'), שלמים (ג'), חטאת** [פנימית (ד' א-כא), חיצונית (ד' כב-לה), עולה ויורד (ה' איג)], **אשם** (ה' יד-כו).

את שלושת הקורבנות הראשונים ב'מחזורי זה אדם יכול להביא מרצונו, השניים האחרים - חובה (על חטאים). הבדל זה משתקף גם בסגנון הפותח כל קורבן. בשלושת הראשונים [עולה, מנחה, שלמים] נאמר:

"אָדָם כִּי־קָרִיב... אִם עֹלָה קָרְבָנוֹ" (א' ב-ג), "וְנִפְשׁ כִּי־תִקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה" (ב' א), "וְאִם־זָבַח שְׁלָמִים קָרְבָנוֹ" (ג' א). בכל אלה האדם יוזם את הקורבן מרצונו.

בשניים האחרונים [חטאות ואשמות לסוגיהם]:

"וְנִפְשׁ כִּי־תִחַטָּא בְשִׁגְגָה" (ד' ב) "[ו]נִפְשׁ כִּי־תִחַטָּא" (ה' א, יז, כא), "וְנִפְשׁ כִּי־תִקְעַל מַעַל" (ה' טו).

שני הסגנונות הללו מדגישים את ייחודו של ה'מחזורי הראשון, המביא את דיני הקורבנות מנקודת מבטו של האדם המביא.

● **בשני: עולה (ו' א-ו), מנחה (ו' ז-טז), חטאת (ו' יז-כג), אשם (ז' א-ז), שלמים (ז' יא-לד)**

בארבעת הקורבנות הראשונים ב'מחזורי זה - אין חלק לבעלים (בעולה - גם לכוהנים אין), בשלמים - יש. סגנון הפתיחה של כל קורבן ב'מחזורי זה זהה: "[ו]זאת תורת ה...". (ו' ב, ז, יח, ז' א, יא). סדר זה והסגנון הזהה מדגישים את ייחודו של ה'מחזורי השני, המביא את תורת הקורבנות מנקודת מבטו של הכוהן המקריב.

[פסוקים ח-י בפרק ז' מפרידים בין ארבעת הקורבנות הראשונים לקורבן שלמים, ומשלימים דינים הקשורים לחלוקת הקורבנות לכוהנים].

ב'מחזורי הראשון נחלק העיסוק בכל קורבן לכמה חלקים, והנושא על פיו נחלקות הפרשיות משתנה:

עולה	מה מביאים?	◀ בקר (א' ג-ט), צאן (י-יג), עוף (יד-יז)
מנחה	מה מביאים?	◀ סולת (ב' א-ג), מאפה תנור [חלות, ריקיקים] (ד), מחבת (ה-ו), מרחשת (ז-י)
שלמים	מה מביאים?	◀ בקר (ג' א-ה), צאן [כבש (ו-יא), עז (יב-טז)]
חטאת	מי מביא?	◀ כהן משיח (ד' ג-יב), עדת ישראל (יג-כא), נשיא (כב-כו), יחיד [שעירה (כז-לא), כבשה (לב-לה)]
עולה ויורד	מה מביא?	◀ צאן [כבשה או שעירה (ה' ו)], עוף [שני תורים/בני יונה (ז-י)], מנחה (יא-יג)
אשם	על מה מביא?	◀ מעילה (ה' יד-טז), ספק (יז-יט), גולה (כ-כו)

[ב'מחזורי השני כמעט ואין חלוקה פנימית בתוך הפרשיות.]

ב. הנושאים המרכזיים

בשני ה'מחזורים', עוסקים (כמעט) כל הפסוקים בשאלות הבאות:

1. למה מביאים את הקורבן?
2. מה מביאים לקורבן?
3. מהי עבודת הדם?
4. מה דין הבשר?

כאמור, כמעט כל הפסוקים עונים לאחת מתוך ארבע השאלות הללו, ותמיד בסדר הזה (למשל: תמיד תופיע עבודת הדם לפני דין הבשר). יש לציין, שלא תמיד מצויות כל התשובות במפורש (למשל: לא כתובה במפורש הסיבה להבאת קורבן עולה).

הטבלה בעמודים הבאים מסכמת את תורת הקורבנות, וממחישה את האופן בו כתובה תורה זו. התמונה המלאה על כל קורבן מתקבלת מן האמור בשתי הפרשיות יחד. [בשל ההבדל המהותי בין מנחה, הבאה מן הצומח, לקורבנות הבאים מן החי - לא עסקנו במנחה בטבלה.]

ג. עבודת הדם ודין הבשר

מן הטבלה עולה, שדין הבשר (=אימורים ואיברים) נחלק בעיקרו לשניים:

א. כל הבשר למזבח - עולה

ב. אימורים למזבח - } האיברים נשרפים מחוץ למשכן - חטאת פנימית
} האיברים נאכלים לכוהנים - חטאת חיצונית, אשם
} האיברים נאכלים לכוהנים ולבעלים - שלמים

עבודת הדם של הקורבנות (בבהמה) נחלקת לשלושה:

- א. זריקה על המזבח סביב - עולה, שלמים, אשם.
- ב. הזאה מול הפרוכת ונתינה על קרנות מזבח הקטורת - חטאת פנימית.
- ג. נתינה על ארבע קרנות מזבח העולה - חטאת חיצונית.

הערה: הטבלה משקפת את דיני הקורבנות, כפי שהם מובאים בתחילת חומש ויקרא. במקומות אחרים בתורה מופיעים דינים נוספים והשלמות שונות, ואנו לא התייחסנו אליהם. למשל: ישנם מקרים נוספים בהם מקריבים אשם (נזיר, שפחה), ישנן עולות שהן חובה (מוספים ועוד) וישנם מקרים נוספים בהם על האדם להביא חטאת.

שלמים		ויקרא (פרק ג')	
צו (ז' יא-לד)			
נדר או נדבה (טז-יח)	תודה (יא-טו)		
בנוסף לקורבן - 4 סוגי לחם (10 מכל סוג); אחד מכל סוג ניתן לכוהן. (יב-יד)		זכר או נקבה מן הצאן (ו)	זכר או נקבה מן הבקר (א)
		זריקה על המזבח סביב (ב, ח, יג)	
חזה ושוק - לכוהן שאר הבשר - לבעלים (כח-לד)		האימורים למזבח (ג, ה, ט, יא, יד-טז)	
איסור אכילה בטומאה (יט-כא) איסור אכילת חלב ודם (כב-כז) ②		איסור אכילת חלב ודם (יז) ②	

עולה			ויקרא (פרק א')	
צו (ו' א-ו)				
	זכר מן הבקר (ג)	זכר מן הצאן (י)	תור או בן יונה (יד)	
	זריקה על המזבח סביב (ה, יא)		מיצוי על קיר המזבח (טו)	
			כל הבשר נשרף על המזבח (ח, ט, יב, יג, יז)	
			עריכת האש על המזבח (ז) ①	
			תרומת הדשן (ג-ד) דיני האש שעל המזבח (ה-ו) ①	

למה מביאים
את הקורבן?

מה מביאים
לקורבן?

מהי עבודת
הדם?

מה דין
הבשר?

דינים
נוספים

- דיני האש הובאו בתוך דיני העולה, בגלל שהעולה נשרפת כולה, ובגלל שזהו הקורבן הראשון.
- דינים אלו הובאו במסגרת קורבן שלמים, כי זהו הקורבן היחיד שנאכל על ידי הבעלים, והם זקוקים לאזרה מיוחדת.
- חטאת פנימית נקראת בשם זה, כי דמה מוכנס אל הקודש.
- דינים אלה אינם מיוחדים לחטאת, והם מובאים כאן, כי זהו הקורבן הראשון מקודשי הקודשים שנאכל.
- במקום חטאת הבהמה, ממנה מוקטרים האימורים למזבח, והבשר נאכל לכוהנים, מוקרבים 2 עופות: העולה כולה למזבח והחטאת כולה לכוהנים.
- דיני האש מסתיימים בפס' ז, פס' ח-י הם תוספת דינים לקורבנות שמחולקים לכוהנים.

אשם	
צו (ז' א-י)	ויקרא (ה' יד-כו)
	1. מעילה מן הקודש בשוגג (טו) 2. ספק חטאת (יז) 3. גזילת ממון ושבעת שקר (כא-כב)
	איל ששווה שני שקלי כסף (טו, יח, כה) [בנוסף להשבת המעילה והגזלה + חומש]
זריקה על המזבח סביב (ב)	
אימורים למזבח (ג-ה), שאר הבשר נאכל לכוהנים זכרים בחצר אוהל מועד. (ו-ז)	
עור העולה - לכוהן (ח) חלוקת המנחות לכוהנים (ט-י) ⑥	

חטאת			פנימית (ד' א-כא) ③
עולה ויורד (ה' א-יג)	חיצונית		
	צו (ו' יז-כג)	ויקרא (ד' כב-לה)	
1. מי שנשבע לשקר שאינו יודע עדות. (א) 2. מי שטימא בשוגג מקדש או קודשיו. (ב-ג) 3. מי שעשה בשוגג דבר שנשבע לא לעשותו. (ד)	1. נשיא (=מלך) שעבר בשוגג על לאו שזדונו כרת. (כב) 2. יחיד שעבר בשוגג על לאו שזדונו כרת. (כו)	1. כוהן משיח עבר בשוגג על לאו שזדונו כרת. (ג) 2. כל ישראל עברו בשוגג על לאו שזדונו כרת. (יג)	
עשירית האיפה סולת למנחה (יא)	כשבה או שעירה (ו) 2 תורים או 2 בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה (ז) ⑤	נשיא - שעיר עזים (כג) יחיד - כשבה (כח) או שעירה (לב)	פר (ג, יד)
—	החטאת - הזאה על קיר המזבח, מיצוי אל יסוד המזבח (ט) [העולה - כדין עולת עוף]	נעשית כחטאת חיצונית	7 הזאות מול הפרוכת נתינה על קרנות המזבח הפנימי שפיכת שארית הדם אל יסוד המזבח החיצון (ו-ז, יז-יח)
—	[החטאת נאכלת כדין כל חטאת, העולה נשרפת כולה כדין עולה].	נעשית כחטאת חיצונית.	האימורים למזבח, שאר הבשר נשרף מחוץ למחנה. (ח-יב, יט-כא)
		שאר הבשר נאכל לכוהנים זכרים בחצר אוהל מועד. (יט, כב)	
		דין אוכל שנגע בבשר החטאת (כ), דין בגד שניתז עליו מדם החטאת (כ), דין כלי שבושלה בו החטאת. (כא) ④	

מילון הקורבנות

אחד הקשיים המאפיינים את לימוד תורת הקורבנות נעוץ בעובדה, שאין הלומד מכיר את המונחים המופיעים בפסוקים או בספרי העזר, והדבר יוצר תחושה של ריחוק ושל זרות כלפי הנושא. כדי לפתור את הקושי צריך הלומד (ובעיקר המלמד) לארגן לעצמו מעין 'מילון', בו יובאו המושגים והמונחים הבסיסיים ויובהרו בלשון קלה, תמציתית ובהירה.

רוב הביטויים שמופיעים ברשימה שלהלן, מובאים בפסוקים, ואלה שמקורם בתורה שבעל פה, סומנו בכוכבית. מומלץ מאד לעיין וללמוד את ההגדרות שנתן הרמב"ם ב'לשונו הזהב' למושגים השונים, ובסוגריים הובאו המקומות בהם מסביר הרמב"ם את המונחים השונים [אם צוינו רק פרק והלכה - הכוונה היא לרמב"ם בספר עבודה, הלכות מעשה הקרבנות]. כדי להקל על ההתמצאות חילקנו את המושגים לקבוצות על פי שלבי העבודה שנעשית בקורבן.

הטלת דם מן האצבע לאחר טבילתה בדם שבכלי. עבודה זו נעשתה רק בחטאות שדמם הובא אל הקודש (= חטאת פנימית) (פ"ה הי"א). גם בחטאת העוף התבצעה הזאה, אולם לא מתוך כלי אלא ישירות מגוף העוף. (פ"ז הי"ו)

א. לאחר עבודת הדם בקורבנות החטאת, שנעשתה באצבע שהוטבלה בדם, נותר דם בכלי, ואתו מצווה התורה לשפוך אל היסוד של מזבח העולה. להלכה, גם דם שאר הקרבנות, שדמם נזרק על המזבח מתוך כלי, אם יש בכלי שארית מן הדם - היא נשפכת אל יסוד המזבח. (פ"ה ה"ו, ו' י')

ב. עבודת הדם של הבכור, המעשר (=מעשר בהמה, שנאכל לבעלים) וקורבן הפסח היא שפיכה (מתוך כלי) על קיר המזבח. דין זה נלמד מן הפסוקים, אך איננו כתוב במפורש. (פ"ה הי"ז)

הידוק גוף העוף אל קיר המזבח, כדי שהדם יזוב אל הקיר ואל היסוד. (פ"ו הי"כ, פ"ז הי"ו)

עבודה זו בוצעה רק בקורבנות מן העוף.

מושגים הקשורים לבשר הקורבנות

*** אימורים** החלקים הפנימיים של הקורבן, שהוקטרו (=נשרפו) על אש המזבח. האימורים הם חלבים הנמצאים בחלק האחורי בתוך הבהמה, באזור הכליות, הכבד והמוטניים. האימורים הוקטרו מן החטאת (פנימית וחיצונית), מן האשם ומן השלמים (מן העולה הוקטרו כל האיברים, ולא רק האימורים). האימורים שהוקטרו היו זהים בכל הבהמות שהוקרבו, וכשהוקרבה כבשה הוקטרה גם האליה (=הזנב). (פ"א הי"ח)

הזאה

הפרדת הראש מגוף העוף, או חיתוך גוף העוף לשני חלקים נפרדים.

בעולת העוף נאמר: 'לא יבדיל' (א' יז), והכוונה להשאיר את הגוף שלם, ובחטאת העוף נאמר 'ולא יבדיל' (ה' ח), והכוונה היא לא להפריד את הראש מן הגוף. (פ"ו ה"כ, כב; פ"ז הי"ו)

קבלת הדם לאחר השחיטה אל תוך כלי שרת. (פ"ד הי"ח)

הולכת הדם בכלי שרת ממקום השחיטה אל המזבח. (רש"י, ויקרא א' ה)

הקבלה וההולכה הן מארבע העבודות (עם שחיטה ועבודת הדם על המזבח), שאם פגם בהן במעשה או במחשבה הקורבן נפסל.

הושטת האיברים, הנמצאים על ידי הבעלים, לַפְּנִים והחזרתם לאחור, הרמתם כלפי מעלה והורדתם (פ"ט הי"ז). בקורבן שלמים הניף הכהן יחד עם הבעלים את האימורים (ראה להלן), החזה ושוק הימין (ובתודה - גם לחם אחד מכל סוג).

שפיכה

מיצוי

הבדלה

קבלה

* הולכה

תנופה

זריקה

נתינה

בעלי החיים המובאים לקורבן

הקורבנות באו מחמישה מינים של בעלי חיים (פ"א הי"א):

- **מן הבקר** פר או עגל (פר - בשנה השנייה לחייו, עגל - בשנה הראשונה). (פ"א הי"ד)
- **מן הצאן** כבש או איל (כבש - בשנה הראשונה לחייו, איל - בשנה השנייה). (שם)
- שעיר או שעיר עזים (שעיר בשנה הראשונה לחייו, שעיר עזים - בשנה השנייה). (שם)
- **מן העוף** תור - מין עוף (דומה ליונה) ממנו אפשר להביא רק מן הבוגרים. (הלי איסורי מזבח פ"ג הי"ב)
- בן-יונה - ממנו אפשר להביא רק מן הצעירים. (שם)

פעולות הנעשות בקורבן עד עבודת הדם על המזבח

סמיכה נתינת שתי ידיים בכל כוחו על ראש הבהמה (אין סמיכה בעוף). הסמיכה התבצעה על ידי מביא הקורבן בכל קורבנות היחיד, פרט לבכור, מעשר בהמה ופסח. (פ"ג ה"ו, ו' י, יא-יד)

וידוי דברים שאומר מי שמביא את הקורבן בעת הסמיכה. אף שחובת הוידוי אינה כתובה במפורש בכל הקורבנות, להלכה נפסק, שמתוודים על כל קורבן. כאשר מובא הקורבן על חטא, הדברים קשורים לחטא, וכאשר אין הקורבן קשור לחטא, אומר המביא דברי הלל ושבח לה'. (פ"ג ה"ו יד-טו)

שחיטה הריגת קורבן הבהמה על ידי חיתוך צווארה בסכין. (פ"ד הי"ז, פ"ה ה"א-ד)

מליקה הריגת קורבן העוף על ידי לחיצה בציפורן על העורף. (פ"ו הכ"ג)

*** ס'מינים'** כינוי לקנה ולוושט, אותם יש לחתוך בזמן השחיטה או המליקה.

פעולות הקשורות לעבודה בדם הקורבן

הטלת הדם מתוך כלי (=מִזְרֵק) (פ"ה הי"ו). עבודה זו בוצעה בעולה, באשם ובשלמים.

הזריקה צריכה להיות יעל המזבח סביב, ועל פי ההלכה, די בנוכחות של דם על כל אחד מקירות המזבח. הדרך לבצע את העבודה על ידי מספר הזריקות הקטן ביותר היא לזרוק את הדם על שתי פינות מנוגדות של המזבח. אופן זה של ביצוע העבודה נקרא בפי חז"ל: 'שתי מתנות שהן ארבע', שפירושו: בעזרת שתי זריקות נמצא הדם על ארבעת קירות המזבח. (שם)

מריחת דם באצבע (פ"ה ה"ז-ז), עבודה זו התבצעה רק בחטאת, כמבואר ברמב"ם שם.

פדר אחד החלבים שנכללו באימורים, שהשתמשו בו לכסות את מקום השחיטה כשהעלו את הראש של העולה אל המזבח. (פ"ו ה' ו, יא)

מזראה זפק, מחלקי העוף הקשור למערכת העיכול. המזראה הושלכה אל שפך הדשן עם ינוצתה, שהיא שם כולל לחלקים נוספים הקשורים למערכת העיכול (ועיין רש"י א' טז, שמביא פירוש נוסף). גם בעולת העוף שהוקטרה כולה על המזבח, הוצאה המזראה והושלכה אל שפך הדשן.

נותר בשר שנשאר לאחר תום הזמן המוקצב לאכילתו (חטאת ואשם - יום ולילה, שלמים - שני ימים ולילה אחד). את ה'נותרי' יש לשרוף, והאוכלו - חייב כרת. (הלכות פסולי המוקדשין פ"יח ה' ט-י)

פיגול קורבן (מן הבהמה, מן העוף או מן הצומח) שבאחת מהעבודות החשובות שלו (=שחיטה, קבלת הדם, הולכה, זריקת הדם) חשב הכוהן להקטיר או לבצע את עבודת הדם או לאכול מן הבשר לאחר הזמן הראוי לעבודות אלה. (ה' פסולי המוקדשין פ"יג ה' א-ו)

מושגים הקשורים לדשן

דשן האפר שהצטבר על המזבח לאחר שריפת הקורבנות.

*** תרומת הדשן** הרמת מעט מן הדשן שעל המזבח בעזרת מחתה (כעין יעה) והנחתו על הרצפה ממזרח למזבח, בצד המרוחק מן הקודש והמוסתר ממנו. פעולה זו נעשתה בכל בוקר בידי אחד מן הכהנים, שלבש לצורך כך בגדי כהונה שערכם פחות. (ה' תמידין ומוספין פ"ב ה' י-ב)

שפך הדשן המקום בו הונח הדשן לאחר שהורד מן המזבח. למקום זה הושלכו חלקי עולת העוף שלא הוקטרו על המזבח, בידי הכוהן שעמד על המזבח מעל מקום 'שפך הדשן'. (פ"ו הכ"א)

כאשר הצטבר דשן רב בשפך הדשן הוציאו אותו אל מחוץ למקדש. (שם ה' יד-טו)

מושגים הקשורים למזבח

יסוד בליטה שהייתה בתחתית המזבח, בצד מערב ובצד צפון, אליו נשפכו שיירי הדם לאחר העבודה (ה' בית הבחירה פ"ב ה"י). במקדש זרם הדם אל תעלה תת קרקעית ומשם אל נחל קדרון.

*** חוט הסיקרא** חוט שחילק את המזבח לשני חלקים - גבוה ונמוך. חלק מעבודות הדם נעשו מעל לחוט וחלק מתחתיו. (שם ה"ט)

קרנות המזבח ארבע בליטות בארבע פינות המזבח, שהיו גבוהות מעל פני המזבח. (שם ה"ח)

*** סובב** מדרגה בגובה המזבח, עליה הילך הכוהן כשביצע עבודות מסוימות.

אש על המזבח נערכו כמה 'מערכות' של עצים בהן דלקה אש. (ה' תמידין ומוספין פ"ב ה' א-ו)

מושגים הקשורים למנחות (פרק ב')

המנחות הן קורבן מן הצומח. כל המנחות קרבו סולת (=חיתה), פרט למנחת סוטה ולמנחת העומר שקרבו מן השעורים (פ"יב ה"ב). כאשר אדם מביא מנחת נדבה, הוא יכול להביאה סולת, והוא יכול להביאה לאחר שאפה אותה בתנור (חלות או ריקקים), או שטיג אותה בשמן (במחבת או במרחשת). מרוב המנחות הוקטר חלק קטן למזבח, והשאר נאכל לכוהנים.

סולת קמח חיטה מנופה היטב היטב.

הגשה כל מנחה מוגשת אל הפינה הדרומית-מזרחית של המזבח, בטרם תבצע בה פעולה כלשהי. (פ"יב ה"ו)

קמיצה לקיחת חלק מן המנחה (=קומץ) בעזרת אצבעות כף היד של הכוהן (פ"יג ה"ג). לאחר הקמיצה הוקטר הקומץ על גבי המזבח. כל המנחות נקמצו פרט למנחה שהביא כוהן, שנשרפה כולה על גבי המזבח (פ"יב ה"ט). [מנחת נסכים שהלכותיה כתובות בספר במדבר (ט"ו), נשרפה אף היא כולה על גבי המזבח.]

חלות מאפה שנעשה מעיסה של סולת ושמן ('בלולות בשמן'). (פ"יג ה"ח)

רקיקים מאפה שנעשה מעיסה של סולת ומים. לאחר האפייה היה הכוהן מושח את הרקיקים בשמן ('משוחים בשמן'). (שם)

מצות כל סוגי המנחות לא נעשו חמץ אלא מצה, וגם הכהנים שאכלו את שיירי המנחה אכלו אותם מצה ולא חמץ. (פ"יב ה"ד)

מחבת כלי לטיגון. למחבת לא היו שוליים, והמאפה שהוכן עליה היה קשה. (פ"יג ה"ז)

מרחשת כלי לטיגון. בניגוד למחבת הייתה המרחשת עמוקה, והמאפה שהוכן בה היה רך. (שם)

*** מנחת הביתין** מנחה שהקריב הכוהן הגדול בכל יום (ו' יב-טז). (פ"יב ה"ד, פ"יג ה"ב)

*** מנחת חינוך** מנחה שהקריב כל כוהן ביום שנכנס לעבודתו. (פ"יב ה"ד)

ענן הקטורת

חטא בני אהרן מתואר בכתוב בקצרה: "וַיִּקְחוּ בְנֵי-אֶהֱרֹן נֹדָב וְנָאֲבִיחָהוּ אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֶן אֵשׁ נִישְׁמוֹ עָלֶיהָ קִטְרֶת, וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֲתֶם" (וי' א).

חטאם היה קשור בעבודת הקטורת, ותגובת ה' הייתה מיידית ונחרצת: "וַיִּתְּצָא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'" (וי' ב).

מה טיבה של עבודת הקטורת, שכישלון בה מביא לתגובה חריפה כזו?

התקרבות לה' אפשרית ואף נדרשת בדרכים שונות (מצוות, קורבנות, תפילה). אולם מפגש של ממש איננו אפשרי: "כִּי לֹא-יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחָיִי" (שמות ל"ג כ). הקמת המשכן בתוך מחנה בני ישראל חייבה הצבת מחיצות, שיבהירו את דרכי ההתקרבות למקום גילוי שכינה: למי מותר ובאילו תנאים. גם הכוהנים המשרתים בקודש (ואולי דווקא הם) חייבים במגבלות, תנאי לגילוי-הכיסוי, וזאת כדי להבליט את הידיעה שגם המתקרבים ביותר אינם משיגים את הבלתי מושג.

קטורת זרה

הרצון להתעלות ולהתקדש משך דווקא את הקרובים אל הקודש לנסות ולהתקרב יותר. אלה ידעו על השימוש בקטורת לצורך התקרבות לה', ורצו להפגין בשימוש בה את היותם קרובים לה'. אך לעבודת הקטורת תנאים והגבלות ברורים. הבא לפני ה' שלא כדין, מסכן את חייו, כפי שנאמר בהתגלות בהר סיני: "הִשְׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר וּנְגַע בְּקִצְהוֹ כָּל-הַנֹּגַע בְּהָר מוֹת יוֹמָת..." (שמות י"ט יא-יח). האירועים בהם הוקטרה קטורת זרה, ושבהם עוותו התנאים וההגבלות לעבודת הקטורת, הסתיימו בתקלות קשות ובמוות.

קטורת לפני ה'

בדרך כלל התגלה ה' למשה או לעם ישראל באמצעות ענן - "וַיֵּרָד ה' בְּעָנָן" (שמות ל"ד ה, וכן שמות י"ד יט, ט"ז י, י"ט ט, במדבר י"ד יד ועוד רבים). ענן זה איננו "ענן מטאורולוגי", אלא תופעה נסית, באמצעותה התאפשר גילוי כבוד ה' לעיני בשר ודם.

במקביל, ענן הקטורת המועלה בקודש בידי אדם, על פי ציווי ה', מאפשר לו להתקרב אל קודש הקודשים. הכתוב מגדיר את המסגרות הנאותות לעבודת הקטורת לפני ה', שתכליתה רצויה ונצרכת, ובה נמצא ברכה וחיים.

א. אש זרה
בני אהרן לקחו איש מחתתו ונתנו בהן אש זרה והקטירו עליה קטורת בעיצומו של היום השמיני למילואים, בו נראה כבוד ה' אל כל העם, והם פרצו אל הקודש בניסיונות "אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֲתֶם" (וי' א), ולכן: "וַיִּתְּצָא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'" (וי' ב).

ב. איש זר
אנשים שאינם כוהנים, כקרח ועדתו וכעוזיהו מלך יהודה, אחזו בעבודת הקטורת כדי לבטא באמצעותה את חשיבות מעלתם, ולכן: "וַיֹּאֲשֶׁר יִצְאָה מֵאֵת ה' וַתֹּאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמֵאֲתַיִם אִישׁ מִקְרִיבֵי הַקִּטְרֶת" (במדבר ט"ז לה), "וַהֲצַרְעֵת יְרֻחָהּ בְּמִצְחָהּ... וַיִּהְיֶה צִאְהוֹ הַמֶּלֶךְ מִצְרַעַע עַד-יוֹם מוֹתוֹ" (דבה"יב כ"ו יט-כא). המצורע, היושב מחוץ לעיר, חשוב כמת.

ירדה התורה לסוף דעתו של האדם, ובציווי על עשיית מזבח הקטורת הזהירה: "לֹא-תִעְלֶוּ עָלָיו קִטְרֶת זָרָה" (שמות ל' ט).

קטורת לפני ה'

<p>א. עבודה יומיומית במשכן</p> <p>"בבקר בבקר... בין הערבים... קטרת תמיד" (שמות ל' ז-ח)</p>	<p>ב. עבודת הכוהן הגדול ביום כיפור</p> <p>"אחת בשנה" (ויקרא ט"ז, יב-יג, לד)</p>
---	--

קטורת זרה

<p>א. אש זרה</p> <p>בני אהרן (ויקרא י')</p>	<p>ב. איש זר</p> <p>1. קרח ועדתו (במדבר ט"ז) 2. עוזיהו (דבה"יב כ"ז)</p>
---	--

א. קטורת תמיד
הקטורת היומיומית שהייתה חלק מעבודת הקודש במשכן, הוקטרה על מזבח הזהב בקודש. מיקומו של מזבח זה: "לִפְנֵי הַפְּרָכֶת אֲשֶׁר עַל-אֶרֶן הַעֲדוֹת לִפְנֵי הַכְּפֹרֶת אֲשֶׁר עַל-הַעֲדוֹת אֲשֶׁר אֵינְךָ לֵךְ שָׁמָּה: וְהִקְטִיר עָלָיו אֶהֱרֹן קִטְרֶת" (שמות ל' ו-ז). מיקום זה בא להבליט את ייעוד עבודת הקטורת לפני המקום ממנו דיבר ה' עם משה. מקום ההתגלות היה מכוסה בפרוכת, שהבדילה בין קודש הקודשים לקודש, ושם הקטיר אהרן קטורת, ככיסוי נוסף.

ב. אחת בשנה
הקטורת ביום הכיפורים הייתה חלק מעבודת הכוהן הגדול, והיא הוקטרה בקודש הקודשים: "וַנִּתֵּן אֶת-הַקִּטְרֶת עַל-הָאֵשׁ לִפְנֵי ה' וְכִסָּה עֲנַן הַקִּטְרֶת אֶת-הַכְּפֹרֶת... וְלֹא יָמוּת" (ויקרא ט"ז, יב-יג). במעבר אל אחורי הפרוכת, שם נראה ה' בענן, חייב להיות ענן קטורת, שיכסה את מקום גילוי השכינה, כדי שלא ימות הכוהן הגדול בכניסתו. [פרשה זו פותחת: "אֶחָרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן בְּקָרְבָּתָם לִפְנֵי-ה' וַיָּמָתוּ" (ט"ז א) - להדגיש את הסכנה בעבודת קטורת שלא כהלכתה.]

מבוא לתורת הטומאה והטהרה (פרקים י"א - ט"ו)

ה'אב'	טהרת ה'אב'	הנטמאים מן ה'אב/ב' ①	טהרת הנטמאים
נבלת בהמה וחיה (י"א כד-כה, לט-מ)	_____	הנוגע (כד, לט) והנושא (כה, מ) ③	טובל וטמא עד הערב (הנושא - גם בגדיו טמאים)
שרץ מת (8 מינים בלבד) (י"א כט-לח)	_____	הנוגע (לא) [כלים שונים ואוכל (לב-לח)]	טובל וטמא עד הערב. [חלק מן הכלים נטהרים בטבילה.]
יולדת (י"ב)	<ul style="list-style-type: none"> ימי טומאה כנידה (7 ליולדת זכר, 14 ליולדת נקבה) ימי טהרה (33 ליולדת זכר, 66 ליולדת נקבה) - עדיין אסורה לגשת לקודש. במלאת ימי הטהרה מביאה קורבן ומותרת גם לקודש. 		
אדם מצורע (י"ג א-מו)	<ul style="list-style-type: none"> כשנפא הנגע - שתי ציפורים, תגלחת, כיבוס בגדים וטבילה וחזרה את תוך המחנה [מחוץ לאוהל]. (י"ד ג-ח) לאחר 7 ימים - תגלחת, כיבוס בגדים וטבילה [כניסה לאוהל]. (י"ד ט) ביום השמיני מביא קורבנות וטהור. (י"ד י-לא) 		
בגד מנוגע (י"ג מז-נט)	②		
בית מנוגע (י"ד לג-נג)	②		
זב (ט"ו א-טו)	<ul style="list-style-type: none"> כשנפסקת הזיבה - ספירת 7 ימים נקיים (יג) ביום השביעי - טבילה במים חיים [=מעיין] (יג) ביום השמיני מביא קורבנות וטהור (יד-טו) 	<ul style="list-style-type: none"> משכב הזב, מושבו ומרכבו [והם מטמאים אדם וכלים כ'אב']. (ד-ו, ט-י) הנוגע בזב או ברוקו. (ח, יא-יב) 	טובל וטמא עד הערב (כלי חרס יישבר).
שכבת זרע (ט"ו טז-יז)	_____		טובל וטמא עד הערב. האיש שיצאה ממנו שכבת זרע, אדם וכלים הנוגעים בה.
נידה (ט"ו יט-כג)	7 ימים לאחר שנראתה הטומאה - טובלת וטהורה. (יט)	<ul style="list-style-type: none"> משכב הנידה ומושבה [והם מטמאים אדם וכלים כ'אב']. (כ-כג) הנוגע בנידה (יט) השוכב עם נידה 	טובל וטמא עד הערב. טובל לאחר שבעה ימים. (כד)
זבה (ט"ו כה-ל)	<ul style="list-style-type: none"> כשנפסק מראה הטומאה - ספירת 7 ימים נקיים (כה) [להלכה, סופרת 7 נקיים רק אם מראה הטומאה נראה 3 ימים רצופים]. ביום השביעי - טבילה ביום השמיני מביאה קורבנות וטהורה. (כט-ל) 	דין הזבה - כדן הנידה (כה-כו)	

① בטבלה נזכרים רק הנטמאים המופיעים בפסוקים. ② מושגי הצרעת יתבארו להלן בדף נפרד. ③ עיין עמ' 23 הערה 2.

על המורכבות של הלכות הטומאה והטהרה יכולים להעיד דברי הרמב"ם בסיום ההקדמה הארוכה והמפורטת שלו לסדר טהרות: "ראוי לך, אם אתה ממי שגבר חשקו לדעת הטומאות והטהרות, שתדע על פה תחילה כל ההקדמות שהקדמתי במבוא זה... עד שתדעו על פה היטב מאוד, עד שיהא כל זה שגור בפיך בלי שתצטרך לאמץ מחשבתך כדי לזוכרו... ואפילו תקראהו אלף פעמים - בלי שתדעו על פה לא יספיק לך זה, אלא יהא שגור על לשונך כמו קריאת שמע".

דיני הטומאה והטהרה בספר ויקרא נחלקים לכמה נושאים, ובסיכומו של כל נושא מופיעה חתימה, המכילה את המילים: "זאת תורת ה...".

1. טומאת בעלי החיים (י"א)

חתימה: "זאת תורת הַבְּהֵמָה וְהַעוֹף וְכָל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרְמֵשֶׁת בְּמִים וְלֶקַל-נֶפֶשׁ הַשְּׂרָצָת עַל-הָאָרֶץ". (מו)

2. טומאת היולדת (י"ב)

חתימה: "זאת תורת הַיֹּלֶדֶת לְזָכָר אוֹ לְאִשָּׁה". (ז)

3. טומאת הצרעת (י"ג-י"ד)

1. צרעת האדם (י"ג א-מו)
2. צרעת הבגד (י"ג מז-נט)
3. טהרת המצורע (י"ד א-לב)
4. צרעת הבית (י"ד לג-נג)

חתימה: "זאת התורה לְכָל-נֶגַע הַצָּרַעַת וְלִנְתָק: וְלִצְרַעַת הַבְּגָד וְלִבְיַת: וְלִשְׂאֵת וְלִסְפַחַת וְלִבְהֵרַת... זאת תורת הַצָּרַעַת". (י"ד נד-נד)

4. טומאות הגוף (ט"ו)

1. טומאת זב (א-טו)
2. טומאת שכבת זרע (טז-יח)
3. טומאת נידה (יט-כד)
4. טומאת זבה (כה-ל)

חתימה: "זאת תורת הַזָּב וְהַשֶּׁכֶת זֵרַע מִמֶּנּוּ שְׂכַבְת־זֵרַע לְטָמְאָה-בָּהּ. וְהַנְדֵּה בְּנִדְתָּהּ וְהַזָּב אֶת-זוּבוֹ...". (לב-לג)

אלו הם מקורות הטומאה המטמאים מדין תורה, והם נקראים בפי רבותינו 'אבות הטומאה' (אליהם יש לצרף את האדם המת, המכונה 'אבי אבות הטומאה', והלכותיו מופיעות במדבר י"ט). 'אבות' אלה יכולים להעביר את טומאתם בדרכים שונות (מגע, משא וכד') לאדם, לכלים, לאוכל (ולמשקה), ואלו נקראים בפי חז"ל 'ילד הטומאה'. רוב 'ילדות' הטומאה אינם מטמאים מן התורה אלא אוכל (ומשקה), אך יש בהם שיכולים לטמא גם אדם וגם כלים (למשל: מרכב ומושב הזב, שאף שהם 'ילד' טומאה, האדם הנוגע בהם טמא; ט"ו ה-ו).

הכלים היכולים להיטמא מן 'אבות' והאוכל היכול להיטמא מהם כתובים בתורה במסגרת טומאת השרץ (י"א לב-לח), אך דיניהם נוהגים בכל 'אבות'.

טהרתם של הנטמאים מן 'אבות' פשוטה, יחסית, ובדרך כלל לאחר טבילה והמתנה עד הערב חוזרים האדם או הכלים שנטמאו לטהרתם (אין אפשרות לטהר אוכל שנטמא). אבות הטומאה שאינם אדם - אין להם טהרה.

אדם חי שהיה 'אבי' טומאה (ולעיתים גם בית או בגד שהיו מנוגעים בצרעת), יכול לשוב לטהרתו, אך זהו תהליך ארוך יותר, הנמשך בדרך כלל יותר מיום אחד, ולעיתים מצריך אף קורבנות, כמפורט בתורה ובטבלה.

כאשר נטמא אדם מ'אבי' הטומאה, יש שנטמא האדם ובגדיו, ואז נאמר בדינו: "וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרִחַץ בְּמִים וְטָמַא עַד-הָעֶרֶב" (למשל: ט"ו ה-ז), ויש שנטמא האדם בלבד ובגדיו נותרים טהורים, ואז נאמר: "וְטָמַא עַד-הָעֶרֶב" (למשל: י"א כז) [בטבלה לא פירטנו עניין זה].

נראה, שההבדל נובע מחומרת הטומאה בה מדובר וממידת המעורבות של האדם בעיסוקו בטומאה. למשל: כאשר האדם נושא נבלה - טמא האדם ובגדיו, אך כאשר הוא רק נוגע בנבלה - טמא האדם בלבד (י"א כד-כה).

מדין תורה טמאה הנידה 7 ימים ובסופם טובלת, ואינה צריכה לספור 7 ימים נקיים. זבה, הרואה לאחר 7 הימים של נידה, צריכה 7 נקיים אם ראתה 3 ימים רצופים.

בטבלה פרטנו את 'אבות' הנוכרים בתורה ואת הדינים הנוכרים בכל אב.

איסורי אכילה וטומאה מן החי (פרק י"א)

טומאה			איסורי אכילה			הפסוקים
דיני הטומאה	המינים הטמאים	הטומאה	מינים המותרים באכילה	האופן בו מנוסח האיסור	מיני בעלי חיים	
			מעלי גרה שהם מפריסי פרסה שסועה	טומאה	בהמות וחיות על הארץ	ב-ח
			כל אשר לו סנפיר וקשקשת	שקץ	חיות במים שרץ המים	ט-יב
			(בפסוקים מופיעה רשימה של המינים האסורים בלבד)	שקץ ①	עופות	יג-יט
			בעלי כרעיים, שיכולים לנתר	שקץ	שרץ העוף	כ-כג
הנוגע - טמא עד הערב הנושא - טמא עד הערב, הוא ובגדיו	בהמות וחיות האסורות באכילה - לאחר מותם	טומאת נבלה				כד-כח
הנוגע - טמא עד הערב	שמונה מיני שרצים המפורשים בכתוב - לאחר מותם	טומאת שרץ				כט-לא
דיני כלים ואוכל שנטמאים מן השרץ ②						
הנוגע - טמא עד הערב הנושא - טמא עד הערב, הוא ובגדיו, האוכל - טמא עד הערב, הוא ובגדיו ③	בהמות וחיות המותרות באכילה - לאחר מותן (שלא על ידי שחיטה כשרה)	טומאת נבלה				לט-מ
			(כולם אסורים)	שקץ + טומאה	שרץ הארץ	מא-מוד

פרק י"א, הפותח את תורת הטומאה והטהרה בספר ויקרא, עוסק בבעלי החיים בשני מובנים:
א. האסור והמותר באכילה מן החי,
ב. הגורמים לטומאה מן החי.

1. המשותף לשני האיסורים

הטבלה מראה, כי שני הנושאים משולבים זה בזה. העיסוק בטומאה (כד-מ) נכנס אל תוך הדיון באסור והמותר באכילה (א-כג, מא-מד), והלשון שבחורה התורה לבטא בעזרתה את החובה להתרחק מן המינים האסורים באכילה (לשון שיק'צ' או לשון טימ'א'), נגזרת מדינם של המינים השונים בהלכות טומאה. העיון בטבלה מראה, שהמינים הגורמים לטומאה במותם הם: בהמות וחיות (כו-כז, לט) ושמונה מיני שרצים השורצים על הארץ (כט-ל), ובהם נזכרת לשון טומאה גם כשמדובר על איסורי אכילה (ד-ח, מג). בשאר מיני החי, שאף במותם אין בהם טומאה - נזכרת לשון שקץ ולא לשון טומאה (י-יב, יג, כ, כג). בדיני אכילת שרץ הארץ (מא-מד), מהם ישנם שמונה מינים המביאים טומאה במותם, וישנם מינים רבים שאינם גורמים לטומאה אף במותם - נזכרות שתי הלשונויות: גם לשון שקץ וגם לשון טומאה (מג).

השילוב של שני הנושאים מלמד, שגם איסורי האכילה המופיעים בפרקנו, שייכים באופן מסוים לענייני הטומאה. בספרא (שמיני פרשה ה') נזכרים שני סוגי טומאה: טומאת גויות וטומאת נפשות. רש"י הירש ייחס את שתי הטומאות הללו לשני הנושאים בפרקנו. הבא במגע עם המינים המטמאים, מטמא את גופו, והאוכל מן המינים האסורים, מטמא את נפשו טומאה רוחנית, המרחיקה אותו מן הקדושה. כאשר התורה מדברת על איסור אכילת טרפה (שמות כ"ב ל), נאמר: "ואנשי קדש תהיון לי, ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", כי אכילת הטרפה מטמאת את נפש האדם ומרחיקה אותו מן הקדושה. יצוין, שעל שני דברים בתורה נאמרה לשון שקץ: על בעלי חיים האסורים באכילה ועל עבודה זרה (דברים ז' כו), והחובה להתרחק מהם קשורה לזקק הרוחני הנגרם מהם. פרק י"א עוסק, איפוא, בהרחקת אדם מן הטומאה הנגרמת מבעלי החיים, הן מטומאת הנפשות, הנגרמת על ידי אכילה, והן מטומאת הגוף, הנגרמת על ידי מגע או משא. לאור זה, מתבאר היטב הפסוק המסכם את הפרשה: "אֶל-תִּשְׁקְצוּ אֶת-נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל-הַשָּׂרָץ הַשָּׂרָץ וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם". (מג)

2. ההבדל בין שני האיסורים

אף ששני הנושאים שבפרק שלובים זה בזה, יש לשים לב להבדל ביניהם:

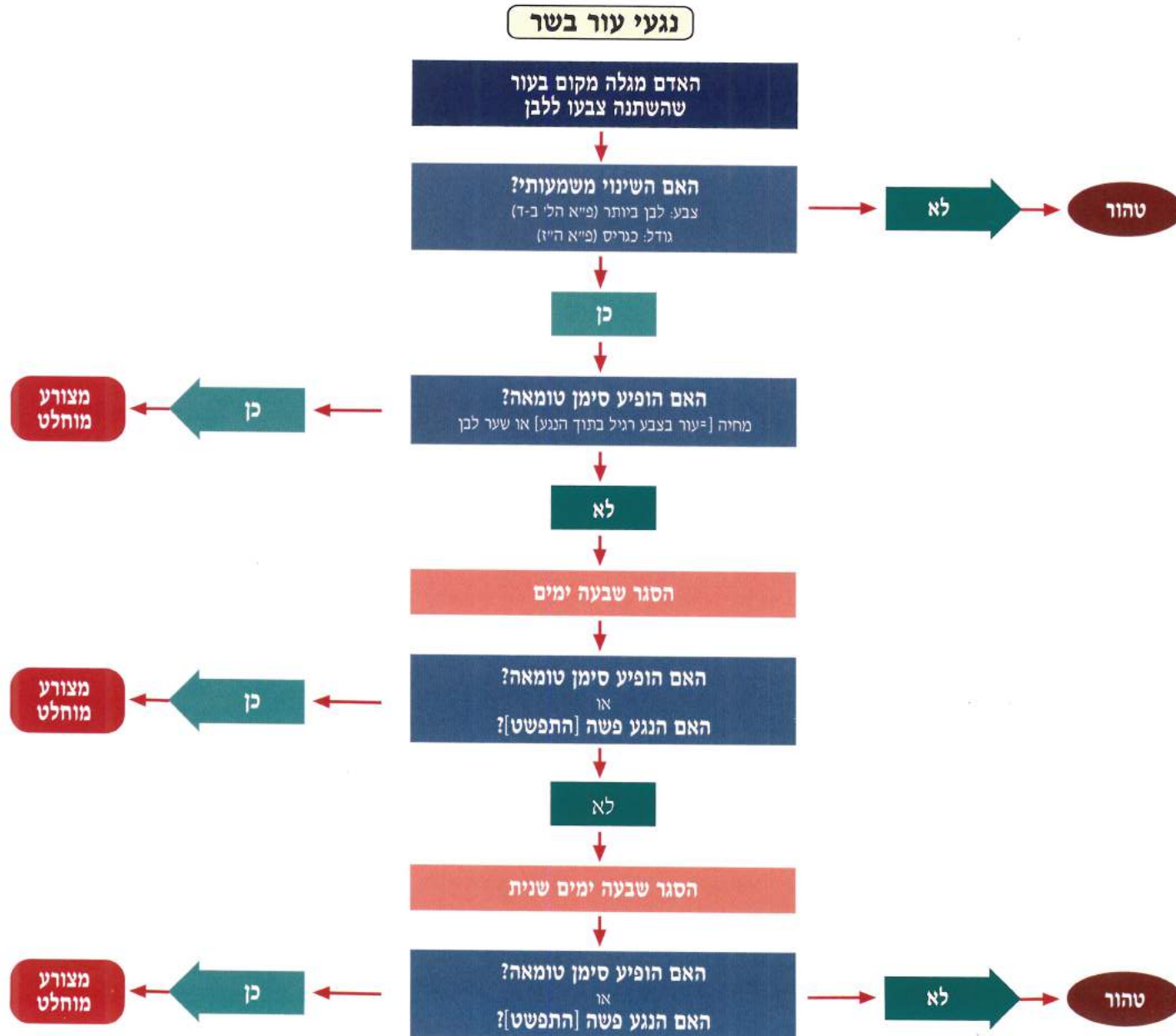
כשמדברת התורה על איסורי אכילה - נזכרים בעלי החיים ביבשה, באוויר ובים, ובכל אחד מהם נזכרת האבחנה בין החיות לבין השרצים [שרץ המים (י), שרץ העוף (כא), ושרץ הארץ (מא)]. כשמדברת התורה על טומאה הנגרמת על ידי בעלי החיים במותם - נזכרים רק חיות היבשה ושמונה מינים משרץ הארץ, ורק אלה גורמים לטומאה. דג מת ועוף מת אינם מטמאים, אף במינים האסורים באכילה.

ייתכן, שהדבר קשור לעובדה שטומאה קשורה לדברים חשובים. האדם, בחיר היצורים, דווקא בו מרובה הטומאה, וכפי שנאמר בהקשר זה במשנה: "לפי חיבתן היא טומאתן" (עיין ידיים פ"ד מ"ו). בעלי החיים, אף החשובים שבהם (בהמות, חיות ושמונה מיני השרצים החשובים - עיין במשנה שבת פ"ד מ"א), אינם מטמאים אלא במותם, ושאר מיני החי אינם חשובים בכדי שתהיה בהם טומאה. יש לציין, שאף כלים ומאכלים צריכים שתהיה בהם חשיבות, כדי שיקבלו טומאה וכדי שיעבירו אותה הלאה.

הערות:

- ① אף שלא נזכרת טומאה בעוף - עוף במותו מטמא אדם, על ידי מגע בית הבליעה (רמב"ם, הל' אבות הטומאות פ"ג ה).
- ② בפרקנו נזכרים מקורות הטומאה הבאה מבעלי חיים, אך נזכרים גם הדברים היכולים לקבל את הטומאה מלבד האדם (ולעיתים גם בגדיו): אוכל וכלים (לב-לח). דינים אלה נזכרים במסגרת דיני טומאת שרץ, שכן מצוי הדבר שיימצא שרץ מת בסביבת אוכל וכלים.
- ③ אמנם בתורה נזכרת טומאה לאוכל נבלה (מ), אך הלהכה, האוכל נבלה אינו טמא (עיין רש"י פס' מ).

טומאת הצרעת (פרקים י"ג-י"ד)

נגעי הצרעת נחלקים לכמה סוגים:

1. נגעי אדם • נגעים שהופיעו בעור שאין בו שער (י"ג א-יז) או במקום שהיה בו שער ונשר (=קרחת, גבחת) (מ-מד);
• נגעים שהופיעו במקום בו היה פצע בעור (=שחין או מכווה), והפצע כבר איננו פתוח, אך העור לא שב לקדמותו (י"ג יח-כח);
• נגעים שהופיעו במקום גידול שער (ראש או זקן) והם נקראים 'נתקי' (י"ג כט-לז).
2. נגעי בגדים (י"ג מז-נט)
3. נגעי בתיים (י"ד לג-נג)

כל סוגי הצרעת קשורים לשינוי בצבע הטבעי של הגוף, של הבגד או של הבית. כאשר בא אדם אל הכוהן, לאחר שנמצא אצלו שינוי כזה, יכול הכוהן לפעול בכמה דרכים:

- יש שהכוהן יטמא אותו מיד ויכריז על הנגע כצרעת, בגלל שמלבד שינוי הצבע נראו בנגע סימני טומאה נוספים;
- יש שהכוהן יאמר לאדם, שהשינוי שנראה אצלו איננו משמעותי (בגודלו או בצבעו) ואין מדובר בצרעת;
- יש שהכוהן יסגיר את הנגע לשבעה ימים וישוב לראותו ביום השביעי, כדי לבדוק אם הופיעו סימני טומאה או אם הנגע התפשט (=פשה).

נגעי עור בשר

התרשם המובא בסמוך, מתאר את התהליך שעובר אדם שנראה לו נגע בעור, במקום בו אין פצע שמגלד ולא צומח בו שער. התהליך שעובר אדם זה מתואר בפרק י"ג פס' א-יז (וברמב"ם פ"א ה' טומאת צרעת ה"י), והוא דומה בעקרונותיו לתהליך של שאר סוגי הצרעת. כדי להקל על הבנת הפסוקים ועל קישור התרשם אליהם, נציג תחילה את המושגים העיקריים המופיעים בפסוקים ונבארם בקצרה. חלק מן הביטויים כתבנו בלשון התורה, וחלק - בלשון המשנה; אלו שנכתבו בלשון המשנה - סומנו בכוכבית. ההפניות למשנה מתייחסות למסכת נגעים, ההפניות לרמב"ם מתייחסות להלכות טומאת הצרעת.

קודם שנבאר את הדברים, נביא את דברי הרשב"ם (י"ג ב), שעמדו לנגד עינינו:

"כל פרשיות נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתיים, מראותיהן וחשבון הסגור ושערות לבנות ושער שחור וצהוב - אין לנו אחר פשוטו של מקרא כלום, ולא על בקיאות דרך ארץ של בני אדם, אלא המדרש של החכמים וחוקותיהם וקבלותיהם מפי החכמים הראשונים הוא העיקר".

מצורע מוחלט*

אדם שיש בו נגע, והכוהן קבע שהנגע הוא צרעת ודאית.

מצורע מוסגר*

אדם שיש בו נגע, והכוהן קבע שיש להסגירו שבעה ימים, כדי לדעת אם אכן מדובר בצרעת ודאית.

שאת, ספחת, בהרת (י"ג ב)

מילים אלה מגדירות את השינוי שחל במראה הטבעי של העור. לפי חז"ל, שני המראות העיקריים הם שאת ובהרת, ושניהם מציינים דרגות שונות של לובן. לכל אחד מהם ישנו נספח (=ספחת) הדומה לו ונחשב גם הוא לצרעת. (פ"א מ"א, פ"א ה"ב)

מראה עמוק/שפל של העור

להלכה, אין מדובר בנגע שממש שקוע בעור, אלא שהמראה הלבן נותן לעין תחושה כאילו המקום שקוע, בגלל הפרש הצבעים (פ"א ה"ו, וראה בראב"ד, ועיין עוד ברמב"ן י"ג ג, ובידעת מקרא).

(י"ג ג, ד, כ ועוד)

שער לבן (י"ג ג, ועוד)

שער לבן שצמח בתוך הנגע הלבן, מהווה סימן טומאה והאדם הופך 'מצורע מוחלט'. (פ"ב ה' א-ד)

מחיה (י"ג י, יד)

בשר בצבע רגיל שנראה בתוך הנגע, דהיינו: הכתם הלבן אינו מלא, ויש בתוכו עור שנראה במראה הרגיל. מחיה היא מן הסימנים שהופכים את האדם שבו הנגע לימצורע מוחלט. (פ"ד ה' א-ד)

הסגר (י"ג ד, ה, ועוד)

כאשר הנגע נראה כצרעת מבחינת צבעו וגודלו, אלא שאין בו סימן טומאה נוסף (שער לבן או מחיה), מסגיר הכוהן את האדם לשבעה ימים. בימי ההסגר חלים על האדם דיני המצורע, ואף אם לאחר ההסגר לא יתגלו סימני טומאה, והאדם ישולח לביתו - יהיה עליו לעבור תהליך של טהרה (ועיין משנה מגילה פ"א מ"ו). יש מסוגי הצרעת שיוסגר האדם פעם אחת (שחין ומכווה), יש שיוסגר פעמיים (עור בשר, ראש או זקן, בגדים) ויש שיוסגר האדם שלוש פעמים (בתיים). על כך נאמר במשנה (ערכין פ"ב מ"א): "אין בנגעים פחות משבעה אחד, ולא יותר על שלושה שבועות". (פ"י ה' ו-יב)

פשה הנגע/פשוין*

כאשר בודק הכוהן נגע שהוסגר, הוא מחפש אם הופיע בו סימן טומאה (מחיה או שער לבן) או אם הנגע התפשט (=פשה). אם הנגע פשה - האדם הוא 'מצורע מוחלט'. הפשוין הוא סימן טומאה בכל סוגי הצרעת. (פ"ד ה' א-ב)

(י"ג ה, ז, ח ועוד)

כולו הפך לבן (י"ג יב-יד)

אף שעור לבן הוא סימן טומאה, אם כל העור הנראה לעין הפך לבן - האדם טהור [לדין זה אין ביטוי בתרשים]. (פ"ז ה"א)

בהרת לבנה אדמדמת/פתוך*

אף שעיקר המראה המטמא הוא לבן, אם היה אדום מעורב בלבן, הרי שמדובר בצרעת. (פ"א מ"ב, פ"א ה"ד)

(י"ג יט)

עבודת יום הכיפורים (פרק ט"ז)

כנתת בך קדש ילבש (י)

הכנות

כפרה על הקודש

כפרה על אוהל מועד

כפרה על המזבח

כפרה על העם

ופשט את בגדיו (כ)

עולות		חטאות		
איל כוהן גדול	איל העם	שעיר העם (2)	שעיר העם (1)	פר כוהן גדול
				(ו) והקריב אהרן את־פר החטאת אשר־לו וְכָפַר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ:
		(ז) וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים וְהִעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ח) וְגִתָּן אֶהֱרֹן עַל־שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים גְּדֹלוֹת גֹּרֵל אֶחָד לַה' וּגְדֹל אֶחָד לְעֹזָאוֹל:		
		לְעֹזָאוֹל	לַה'	(ט) והקריב אהרן את־השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' וַעֲשֶׂהוּ חֲטָאתָ:
		(י) והשעיר אשר עלה עליו הגורל לְעֹזָאוֹל יַעֲמֶד־חַי לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לְעֹזָאוֹל הַמִּדְבָּרָה:		(יא) והקריב אהרן את־פר החטאת אשר־לו וְכַפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פֶּר החטאת אשר־לו:
				(יב) וְלָקַח מִלֶּאֱמֻנַת הַמִּזְבֵּחַ גִּזְמֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי ה' וּמִלֵּא הִקְנִיז קִטְרֵת סָמִים דָּקָה וְהִבִּיא מִבֵּית לְפָרְכָתָ: (יג) וְגִתָּן אֶת־הַקִּטְרֵת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי ה' וְכִסָּה עֵנַן הַקִּטְרֵת אֶת־הַכֹּהֵנֹת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת:
				(יד) וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וְהִזָּה בְּאֶזְבֵּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכֹּהֵנֹת קִדְמָה וּלִפְנֵי הַכֹּהֵנֹת יִזָּה שֶׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם בְּאֶזְבֵּעוֹ:
			(טו) וְשָׁחַט אֶת־שְׁעִיר החטאת אשר לְעָם וְהִבִּיא אֶת־דָּמֹו אֶל־מִבֵּית לְפָרְכָתָ וַעֲשֶׂה אֶת־דָּמֹו כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכֹּהֵנֹת וּלִפְנֵי הַכֹּהֵנֹת:	
				(טז) וְכַפֵּר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטְּמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטָּאתָם:
				וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשָּׁכֵן אֹתָם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם: (יז) וְכָל־אֲדָם לֹא־יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד כִּבְּאוֹ לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ עַד־צֹאתוֹ וְכַפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל־קֹהֶל יִשְׂרָאֵל:
				(יח) וַיֵּצֵא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי־ה' וְכַפֵּר עָלָיו וְלָקַח מִדָּם הַפָּר וּמִדָּם הַשְּׁעִיר וְגִתָּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ כְּסִיב: (יט) וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶזְבֵּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטָהַרוּ וְקִדְּשׁוּ מִטְּמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
				(כ) וְכָלֶּה מִכֹּפֵר אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ:
				וְהִקְרִיב אֶת־הַשְּׁעִיר הַחַי: (כא) וְסָמַךְ אֶהֱרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָיו עַל־רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחַי וְהִתְנַדָּה עָלָיו אֶת־כָּל־עֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטָּאתָם וְגִתָּן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשַׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עֵתִי הַמִּדְבָּרָה: (כב) וַיֵּשֶׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֹנֹתָם אֶל־אָרֶץ גֹּרָה וְשַׁלַּח אֶת־הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר:
				(כד) וַיֵּצֵא וַעֲשֶׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־עֹלֵת הָעָם:
				וְכַפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד הָעָם:
				(כה) וְאֵת הַלֶּבֶט הַחֲטָאתָ יִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַה: (כו) וְאֵת פֶּר החטאת וְאֵת שְׁעִיר החטאת אֲשֶׁר הִזְבָּא אֶת־דָּמֹם לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ יוֹצֵא אֶל־מַחוּץ לְמַחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בְּאֵשׁ אֶת־עֵרֹתָם וְאֶת־בִּשְׂרָם וְאֶת־פְּרִשָׁם:
				(כז) וְכַפֵּר אֶת־מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל־הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקֹּהֶל יְכַפֵּר:

עבודת יום הכיפורים במקדש הייתה מורכבת מעבודות שנעשו בכל יום (תמידים, נרות, קטורת וכד') ומעבודות שהיו מיוחדות ליום זה. העבודות המיוחדות ליום הכיפורים מתוארות בשני מקומות בתורה:

בספר במדבר (כ"ט ז-יא) מופיע קורבן המוסף שקרב ביום הכיפורים, שהיה זהה לקורבן המוסף שקרב בראש השנה ובשמיני עצרת: פר אחד, איל אחד, שבעה כבשים לעולה ושעיר לחטאת; בספר ויקרא (ט"ז) מופיעה העבודה המיוחדת של יום זה, עבודה שהייתה בה כפרה על העם ועל המקדש, ובה נתמקד.

הכפרות בוצעו בסדר הבא:

א. כפרה על הקודש - בעד הכוהנים על ידי דם הפר; בעד העם על ידי דם השעיר (פסי יד-טז).

ב. כפרה על אוהל מועד - בעד הכוהנים על ידי דם הפר; בעד העם על ידי דם השעיר (פסי טז, בסופו).

ג. כפרה על המזבח - מדם הפר ומדם השעיר בעד הכוהנים והעם (פסי יח-יט) [להלכה, ערבב הכוהן את שני הדמים לפני הכפרה על המזבח, ראה רש"י פסי יח].

רק לאחר שלוש הכפרות הללו הוקרב השעיר החי, המשתלח, שנועד לכפר על עוונות ישראל (נחלקו תנאים, אם עוונות הכוהנים מתכפרים כשאר כל ישראל בשעיר המשתלח, או על ידי פר הכוהן הגדול; ראה שבעות פ"א משנה ז').

יש לציין, שהשעיר המשתלח איננו קורבן במובן המלא של המילה, שהרי דמו אינו מגיע למזבח כדם הקורבנות, שילוחו אינו נעשה בידי כוהן כשאר כל עבודות היום, ועבודתו נעשית מחוץ למקדש. אף על פי כן, הכפרה על עוונות ישראל התלויה בעבודת השעיר המשתלח, עומדת במוקד יום הכיפורים בזמן הזה, בהעדר קודש שיש לכפר עליו. גם משמעות זו של יום הכיפורים מודגשת בפרשה, בציווי לדורות המופיע לאחר תיאור עבודת המקדש: "והייתה לכם לחקת עולם (גם כאשר אין מקדש)... כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם... חקת עולם" (כט-לא).

הרמב"ן (כ"ג כח) מסביר כך את הביטוי "בעצם היום הזה", המופיע בציווי על יום הכיפורים בפרשת המועדות, ומסביר שהוא בא ללמדנו, שאין יום הכיפורים תלוי במקדש, וגם בחורבנו מתקיימים תכניו האחרים של היום - כפרה על חטאי ישראל וטהרתם לפני ה'.

בטבלה מופיעים הפסוקים, המתארים את שלבי העבודה (מפסי ו עד פסי כח), למעט כמה משפטים שאין בהם התקדמות בעבודה [כג, כד (חלקו הראשון), כו, כח]. חילקנו את העבודה לשני חלקים עיקריים: שלב ההכנות ושלב הכפרות. כללנו את פסוקים יב-יג בהכנות, כי מפתחת הפרק (פסי ב) נראה, שהכנסת הקטורת אינה חלק מן העבודה, והיא נועדה לאפשר לכוהן הגדול להיכנס אל מבית לפרוכת ולבצע שם את עבודת היום (ראה בחוברת בראשית-שמות, עמ' 77).

עיון בטבלה מגלה, שהכוהן הגדול לא סיים את כל העבודה בקורבן אחד לפני שעבר לקורבן אחר (כמקובל במקרים אחרים בהם יש להביא כמה קורבנות, למשל: בימי המילואים וביום השמיני), אלא עבד בשני קורבנות החטאת (פר הכוהן הגדול ושעיר העם) לסירוגין. הסיבה לסדר הזה של העבודה מתבארת בעזרת הביטויים שנכתבו בטבלה באותיות גדולות ובעזרת הפסוק שמופיע בתחתית הטבלה, מהם משתמע, שהפר והשעיר נועדו לכפר על המקדש מעוונות הכוהנים וישראל, עוונות הקשורים בשמירה לקויה על טהרת המקדש וקודשיו (משנה שבעות פ"א ב-ו). לפי זה יוצא, שעיקרו של יום הכיפורים אינו בכפרה על חטאי היחיד, המאפשרת לו להמשיך ולעמוד לפני ה', אלא בכפרה על הפגיעה בקודש לדרגותיו, פגיעה שמתבטאת בחוסר זהירות מטומאה, ורק לאחר שמתכפרת פגיעה זו, מתאפשרת השראת השכינה בקרב העם.

כפרה זו על הקודש מורכבת, כאמור, משתיים: כפרה בעד הכוהנים שנעשתה בדם הפר של הכוהן הגדול, וכפרה בעד ישראל שנעשתה בדם השעיר הפנימי של ישראל, זה שעלה עליו הגורל לה'. הצורך בכפרה נפרדת לכוהנים ולעם נובע מן האחריות המיוחדת של הכוהנים כלפי הקודש, אחריות שהופכת את חטאיהם לבעלי משמעות מיוחדת, שמצריכה כפרה נפרדת. גם בקרבן חטאת מצאנו, שכוהן גדול נשתחייב חטאת מביא חטאת פנימית מן הבקר, בניגוד לשאר העם שמביאים על חטאיהם חטאת חיצונית מן הצאן (ראה פרק ד' ג, כג, כח, לב).

הערות:

- יש לדייק: כאשר מדובר בכפרת הקודש, נעשה הדבר 'בעד' בני האדם (פס' ו, יא, יז, כד), והכפרה היא 'על' הקודש (או 'את' הקודש' פס' כ, לג), וכאשר מדובר בכפרת חטאי ישראל, הכפרה היא 'על' הכהנים ועל כל עם הקהלה' (פס' ל, לג, לד).
- עבודת היום המתוארת בפרק ט"ז, נעשתה ברצף וללא הפסקה. ישנן דעות שונות באשר לשילובה בין שאר עבודות היום (תמידים, מוספים וכד') - אך אין זה ענייננו כאן.
- את קורבנות העולה יש להבין כדורון הבא עם החטאות, ולא כחלק מתהליך הכפרה, ולכן אין שום חידוש בעבודתם. מסיבה זו פיצלנו בטבלה את פס' כד, וראינו בחלקו השני מעין סיכום לכל העבודה.

חלקו השני של ספר ויקרא מתרכז בציוויים הנוגעים לקדושת עם ישראל מתוך זיקתו הישירה לה'. ענין זה מודגש בצירוף המילים "אני ה' [אלהיכם, מקדשכם]" , החוזר שוב ושוב לאורך פרקים י"ח-כ"ג, ומשמש מסגרת וחתימה לקבוצות השונות של המצוות. החל מפרק י"ט מופיע פעמים רבות גם השורש ק'ד'ש', ומצביע על התחומים השונים של הקדושה הנדרשת מעם ישראל בשל היותו עם ה' - עם שה' שוכן בתוכו.

בתרשים מפורטים נושאי פרשיות הקדושה, תוך הבלטת מספר דגשים:

א. מבנה הפרקים:

פרק י"ח עומד בפני עצמו, ומצוותיו מהוות תנאי מוקדם לפרשיות הקדושה.
פרקים י"ט-כ"ב (מחולקים לשתי יחידות) מכילים את מצוות הקדושה.
פרק כ"ג מהווה נדבך נוסף ומשלים לפרשיות הקדושה.

ב. הבלטת הביטויים המופיעים בפתיחות ובחתימות הפרקים ובהם לשונות קדושה המאפיינות את הפרשיות ביחידה זו.

ג. בתרשים סומנו בצבעי רקע שונים, ציוויים שנאמרו בדיבור ישיר וציוויים שנאמרו בדיבור עקיף.
רוב ציוויי הקדושה נוגעים להתנהגות הפרט והכלל, ולפיכך נאמרו ישירות לעם (בגוף שני - ירוק). מיעוטם מתייחסים לקבוצות בעם (עובדי ע"ז ועובדי עריות ולהבדיל הכוהנים) עליהם הדיבור הוא עקיף (גוף שלישי - תכלת). אולם, גם בתוך ציוויים אלו ישנו דיבור ישיר לעם ישראל, המלמד על אחריותו כלפיהם מתוך חובת שמירת הקדושה של העם.

מבנה פרשיות הקדושה (פרקים י"ח - כ"ג)

פרק י"ח, העוסק באיסורי עריות, מהווה הקדמה לפרשיות הקדושה שבהמשך (השורש קי"ש' איננו מופיע בפרק), ובה אזהרה שהארץ לא תוכל לקלוט את מי שינהג בה כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען. אזהרה זו מהווה תנאי מוקדם לציווי הקדושה שבהמשך. פסוק המסגרת לפרק: "אני ה' אלהיכם".

בפרק י"ט מפורטות מצוות הקדושה המייצגות תחומים רבים ומגוונים, חלקן בין אדם למקום ורובן בין אדם לחברו. דיון מפורט בפרק זה בעמודים הבאים.

בפרק כ' ישנה חזרה על איסורי עריות לצד איסורי עבודה זרה (ועוד מספר איסורים בודדים), אולם ההדגשה היא על הענישה. ההתייחסות לחוטאים הסרים מדרך הקדושה היא בגוף שלישי. בין הפרשיות מצויה פנייה ישירה לישראל (בגוף שני), ובה קריאה לקיים את קדושת עם ישראל (פס' ז-ח), ללמדנו שקדושת עם ישראל מחייבת להעניש את הסרים מדרך ה'. הציווי: "קדשים תהיו כי קדוש אני ה'" מהווה מסגרת לפרקים י"ט-כ'.

פרק כ"א עוסק בקדושת הכהנים וגם עליהם מדובר בגוף שלישי (אולי כקבוצה נגדית לקבוצת החוטאים בפרק כ'). לכאורה, הסתיימו פרקי קדושת ישראל, אך גם בפרקנו מופיע ציווי המופנה כלפי עם ישראל (בגוף שני), ומגדיר את אחריותו של העם לקדושת הכהנים (הקשורה קשר הדוק לקדושת ישראל).

פרק כ"ב יז-לג מסיים את היחידה הקשורה לקדושת הכהנים והקורבנות בסדרת מצוות המוטלות על עם ישראל. היחידה כולה מסתיימת בפסוק העוסק בקדושת ישראל: "ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם" (בהקבלה לפרק כ' ח ופרק כ"א ח). היחידה נחתמת בפסוק המהווה מסגרת לכל היחידות, ומתייחס להוצאת עם ישראל ממצרים, כביטוי לצורך בחוקים ייחודיים המחילים את הקדושה על עם ישראל.

פרק כ"ג עוסק במועדים המכונים בתורה מקראי קודש. הוא חותם את פרשיות הקדושה באומרו שהתקדשותו של עם ישראל (עליה צווה בפרקים הקודמים) מאפשרת לו לקרוא בעצמו קדושה למועדי השנה.

<p>י"ח</p> <p>(ב) אני ה' אלהיכם:</p> <p>(ג) כמעשה ארץ-מצרים אשר ישבתם-בה לא תעשו וכמעשה ארץ-כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחקתיכם לא תלכו:</p> <p>איסורי עריות</p> <p>(ל) ושמתם את-משמרתני לבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם:</p>
<p>י"ט</p> <p>(ב) קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם:</p> <p>מצוות שונות</p> <p>(לו) אני ה' אלהיכם אשר-הוצאתי אתכם מארץ מצרים:</p> <p>(לז) ושמתם את-כל-חקתי ואת-כל-משפטי ועשיתם אתם אני ה':</p>
<p>כ'</p> <p>עונשי עבודה זרה</p> <p>(י) והתקדשתם והייתם קדשים כי אני ה' אלהיכם:</p> <p>(ח) ושמתם את-חקתי ועשיתם אתם אני ה' מקדשכם:</p> <p>עונשי עריות</p> <p>(כו) והייתם לי קדשים כי קדוש אני ה' ואבדל אתכם מן-העמים להיות לי:</p>
<p>כ"א - כ"ב טז</p> <p>קדושת הכהנים</p> <p>(ח) וקדשתו כי-את-לחם אלהיך הוא מקריב קדש יהיה-לך כי קדוש אני ה' מקדשכם:</p>
<p>כ"ב - יז-לג</p> <p>דינים בקורבנות</p> <p>(לא) ושמתם מצותי ועשיתם אתם אני ה':</p> <p>(לב) ולא תחללו את-שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם:</p> <p>(לג) המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני ה':</p>
<p>כ"ג</p> <p>(ד) אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר-תקראו אתם במועדם:</p> <p>המועדות</p> <p>(מג) למען ידעו דרתיכם כי כסכות הושבתי את-בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם:</p>

"כי כל משפט או מצווה - כל אחד עומד בפני עצמו, ואם יכולנו למצוא טעם, למה דבק זה המשפט אל זה או זאת המצוה אל זאת, נדבק בכל יכולתנו, ואם לא יכולנו, נחשוב כי החסרון בא מחוסר דעתנו".
 פרק י"ט בולט בין כל פרשיות הקדושה, במגוון הנושאים של המצוות הכלולות בו, המקיפים רבים מתחומי החיים: בבית, בשדה, במקדש, בבית הדין, במסחר, ברחוב, במשפחה ובחברה.

קשה לעמוד על פשר סידורן של המצוות בפרק. אפשר, שבאה התורה ללמדנו בדרך זו, שהציווי על 'קדושת החיים' מקיף את כל תחומיהם, נוגע לכל אחד בכל מקום, ואין בו מצווה קלה או חמורה, חשובה או פחותה (נחמה ליבוביץ, 'עיונים חדשים בספר ויקרא' עמ' 222). עם זאת, בעקבות דברי רבי אבי"ע שהזכרנו לעיל, ננסה למצוא טעם ככל יכולתנו. נצביע על כמה מן המאפיינים הבולטים בפרק, ובעקבותיהם נעמוד על החלוקה הפנימית של המצוות בפרק ועל סידורן במבנה בעל משמעות.

מאפיינים

א. דגש אנושי-מוסרי: כאמור, קשורות מצוות הפרשה לכל שטחי החיים, אך למרות זאת, ניכר שהדגש העיקרי הוא על הצד האנושי-המוסרי. רוב מצוות הפרשה עוסקות בתחום שבין אדם לחברו, ורק מיעוטן בתחום שבין אדם למקום.

ב. השתקפות עשרת הדיברות: המדרש (ויקרא רבה כד ה) מצביע על עשר מצוות בפרשתנו, הקשורות במפורש או במרומז לעשרת הדיברות. בכך מעמיד אותנו המדרש על מעלתן המיוחדת של מצוות הפרשה ועל חשיבותן, אך אינו מסביר את מקומן של שאר המצוות בפרשה, ואינו מתייחס לשאלת סדר המצוות.

ג. חלוקת המצוות לקבוצות: בולט בפרק השימוש המרובה (16 פעמים) בנוסחת החתימה, "אני ה' [אלהיכם]". חתימה זו מחלקת את הפרק לקבוצות של מצוות בעלות מכה משותף.

רד"צ הופמן הציע לחלק בין קבוצות המצוות בעזרת שתי קבוצות חריגות (ה-ח, יט-כב), בהן חסרה נוסחת החתימה "אני ה' אלהיכם", והן חורגות מכל הקבוצות האחרות גם בתוכן העוסק בדיני קורבנות ועריות, וגם בסגנון הארוך והמפורט.

לפי שיטתו, הפרק נחלק לשלוש יחידות:

יחידה ראשונה, בת שלוש קבוצות של מצוות, משמשת כפתיחה (פסי ב-ד). **יחידה שנייה,** בת חמש קבוצות של מצוות, עוסקת במשפטים שבין אדם לחברו (פסי ט-יח). **יחידה שלישית,** בת שבע קבוצות של מצוות, עוסקת בחוקים (פסי כג-לו).

הצעת הרב הופמן טעונה עוד ברור (ראה, למשל, ביקורתה של נחמה ליבוביץ שם ודברינו בהמשך), אך נראה, שיש להסכים עקרונית לשיטת החלוקה לקבוצות, על פי הלשון והסגנון של הפרק. לפיכך, מוצג בטבלה שלהלן, על בסיס שיטתו, סידור שונה במקצת של מצוות הפרק, ובעקבותיו מוצעת גם משמעות חדשה למבנהו.

סדר ומבנה

הטבלה מחלקת את הפרק לשני חלקים עיקריים, שבכל אחד **שבע קבוצות** של מצוות.

החלק הראשון מסתיים לפני דיני כלאים ושפחה הרופה (יט-כב), הפותחים בהכרזה "את חקתי תשמרו".

הכרזה דומה מסיימת גם את החלק השני, המסכם את מצוות הפרשה בפסי לו: "ושמרתם את כל חקתי...".

דיני זבח השלמים (ה-ח) ואיסור זנות (כט) יוצרים חלוקת משנה בת 5+2 קבוצות של מצוות בכל חלק.

הטבלה מראה, שהמצווה "קדושים תהיו" הפותחת את הפרשה, משמשת כותרת לכל הפרק (כפירוש רשב"ם ואחרים), ושפירושה של מצווה זו הוא התקדשות במצוות מכל תחומי החיים (כך גם מסכם את הפרשה פסוק לו בסופה).

ההקבלות הלשוניות הברורות בין חמש הקבוצות האחרונות בפרשה (ג-ז), לבין חמש מתוך שבע הקבוצות הראשונות (1,2,5,6,7) סומנו בתרשים בצבע אדום, והן מלמדות על הזיקה הקיימת בין שני חלקי הפרשה. גם שתי קבוצות המצוות הנותרות (3-4; א-ב), מקבילות זו לזו, אך הפעם מבחינה עניינית יותר מאשר לשונית.

משמעות

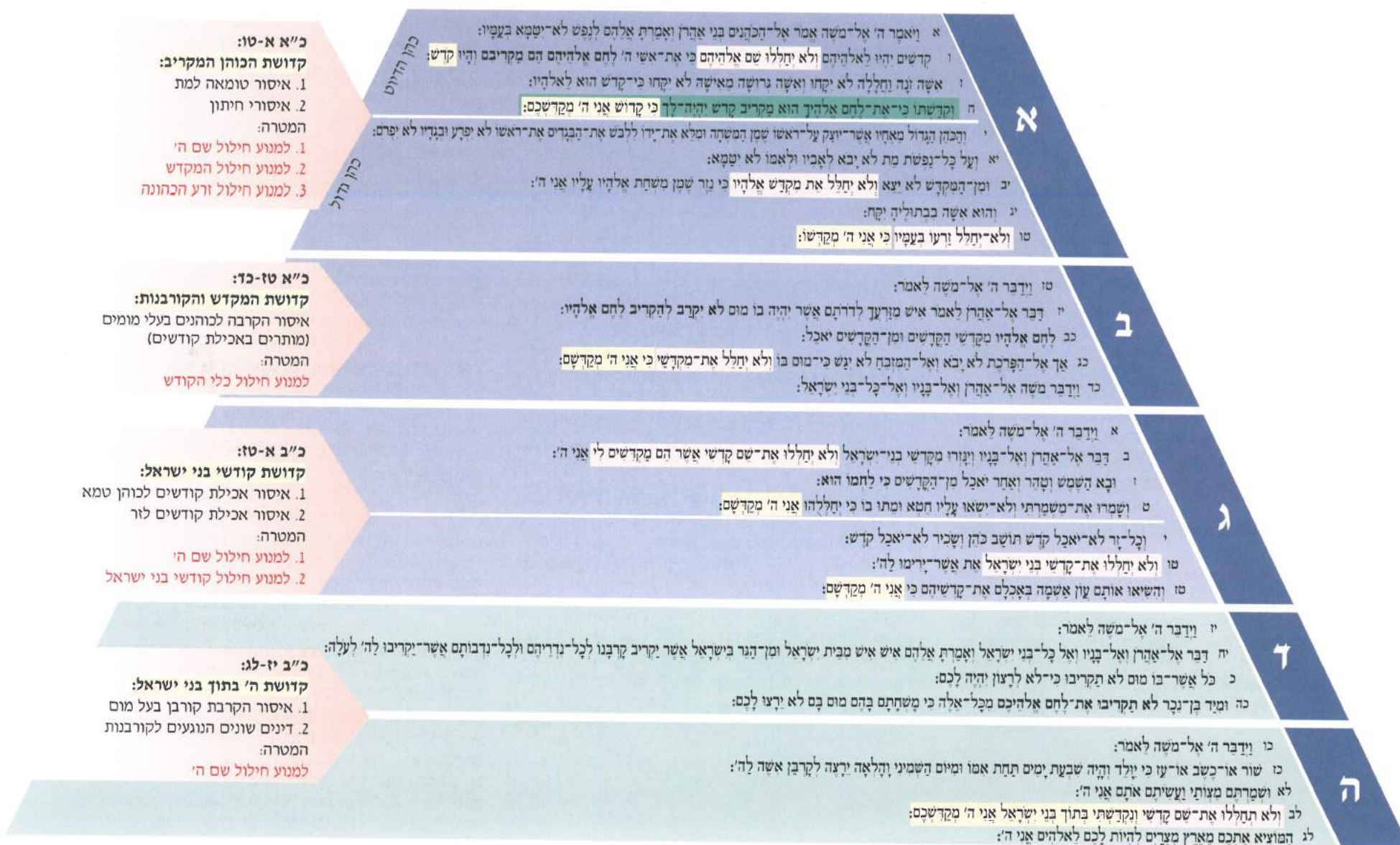
בשולי הטבלה הערנו על המשמעות הנוספת, שמעניקות מצוות החלק השני למצוות המקבילות להן בחלק הראשון. הסתפקנו בהערות מעטות, המאירות רק חלק מן המשמעויות הטמונות בהקבלות שזיהינו. יש מקום להרחיב במשמעות ההקבלות שבין שני החלקים; ואיך זיל גמור.

העיון בהקבלות מלמד, שאין קו אחיד וקבוע ביחס שבין שני החלקים. החלק השני מאיר מגוון של 'פנים חדשות' המרחיבים את משמעותן של מצוות החלק הראשון מצדדים שונים, כגון:

- השלמת פרטים מעשיים על הציווי הכללי העקרוני (2 ↔ 7),
- הארת המצוות שבין אדם לחברו על ידי מקבילותיהן בתחום שבין אדם למקום (3 ↔ 4),
- הוספת 'קום עשה' על איסורי 'לא תעשה' שנזכרו בחלק הראשון (5 ↔ 6),
- הצגת הפן האישי הפרטי המשלים את הפן הציבורי (6 ↔ 7).

כבר כתבנו בפתיחה, שהדרישה 'להיות קדושים' מקיפה כמעט את כל תחומי החיים. עתה לאחר העיון במבנה ובהקבלות שבפרשה, מצאנו בכל אחד מהתחומים הללו, רבדים נוספים המאירים באור חדש את הציוויים שנאמרו בהם. כך הרחיבה התורה והעמיקה עוד יותר את ההיקף והמשמעות של המצווה "קדושים תהיו".

שמירת הקדושה והקודשים (פרקים כ"א-כ"ב)

פרקים אלו נחלקים ליחידות משנה, המאופיינות בביטויים היוצרים מסגרת אחידה: בסיום כל קטע נזכר האיסור לחלל את הקדושה: "ולא יחלל את..." (שם ה', זרע הכהונה, כלי המקדש וקודשי בני ישראל). איסור זה מופיע במהלך הפרקים שבע פעמים, ובצידו מופיע הנימוק: "כי אני ה' מקדשכם/מקדשו/ מקדשו". בכל אחת מן הפרשיות ישנה התייחסות למרכיב אחר הקשור לעבודת הכהנים או לקורבנות, אשר יש חובה לשמור על קדושתו ולהישמר שלא לחללו, בגלל היותו מקודש על ידי ה'. הכהנים נקראים בפרשיות אלו מקריבי לחם ה', הקורבנות - לחם ה' והקודשים (=תרומה) - לחם הכהן.

משמעות - קדושת ישראל והכהנים

המעבר ההדרגתי מן הכהנים לישראל, וההקבלה בין פסוק לב בחתימה לפסוק ח בפרשייה הראשונה (כאשר על הכהנים מדובר בגוף שלישי, ואל ישראל פונים בגוף שני), מעמידים את עם ישראל וקדושתו במרכז נושא קדושת הכהנים והקורבנות. מרכזיות זו מבהירה, שקדושת הכהנים, המקדש והקודשים, קשורות ואף נובעות מן הקדושה שקידש ה' את ישראל, ועל כן הן שייכות גם לישראל. הפנייה לישראל באמצע הדיבור לכהנים משלבת גם נושאי כהונה מובהקים בדו־שיח שבין ה' לישראל, והופכת אותו לנושא בעל עניין לעם ישראל. נמצא, שהאחריות הכוללת לקדושת הכהנים מוטלת על עם ישראל.

וכך דרשו חז"ל:

ומנין אם אינו רוצה (אם הכהן לא רוצה לשמור על חוקי הכהונה) דפנו (=כופהו)? תלמוד לומר: 'וקדשתו' - בעל כרחו... 'כי קדוש אני ה' מקדשכם' - להזהיר בית דין על כך".

(ספרא, אמור א)

ראייה זו מסבירה, מדוע פרשה זו, שעוסקת בענייני מקדש שאינם שייכים לישראל, אינה נמצאת בחלק הראשון של הספר, אלא משולבת בפרשיות העוסקות בקדושת ישראל.

מבנה וסדר בפרקים

א. הדרגתיות

הפרשיות מסודרות בהדרגתיות, ומעגל האנשים המחויבים לשמור את הקדושה הולך ומתרחב, מן החמור והגבוה ביותר אל המכנה המשותף הרחב והנמוך הנוגע לכלל עם ישראל. הדרגתיות זו מוצגת בתרשים, כאשר בראש הפירמידה נמצאים הכהנים המקריבים, ובבסיסה עם ישראל כולו.

מצוות לכהנים (כותרות הפרשיות מכוונות לכהנים).

- א. כוהנים וכוהן גדול אסורים להיטמא למת ולהינשא בנישואים שאינם ראויים, הואיל והם מקריבים את לחם ה'.
- ב. כוהנים בעלי מומים אסורים להקריב את לחם ה' אבל מותרים באכילתו.
- ג. 1. כוהנים טמאים אסורים לאכול את קודשי בני ישראל, ורק לאחר טהרתם מותרים באכילתם - "כי לחמו הוא" (כ"ב ז).
2. זר אסור באכילת קודשים, פרט למשפחת הכהן ולעבדיו: "מלחם אביה תאכל" (כ"ב יג).

מצוות לכל ישראל (כותרות הפרשיות מכוונות לכל העם).

- ד. כוהנים וישראלים אסורים להקריב את לחם ה' מקורבנות בעלי מומים.
- ה. דינים שונים הנוגעים להקרבנות קורבנות ולאכילתם.

ב. פנייה בגוף שלישי לכהנים ובגוף שני לישראל

שלוש הפרשיות הראשונות, הפונות לכהנים, מנסחות בגוף שלישי (תכלת), בעוד שהפנייה לישראל בשתי הפרשיות האחרונות מנסחת בגוף שני (ירוק). הפנייה בגוף שני מאפיינת את הפרקים המצויים על קדושת ישראל, שבהם כלולה פרשתנו (עיין עמוד 29). יש לשים לב, שבפרשייה הראשונה, בתוך המצוות הנוגעות לכהנים, מופיע ציווי הנוגע לכלל ישראל, המנסח גם הוא בגוף שני: "וְקָדַשְׁתוּ כִּי־אֵת־לֶחֶם אֱלֹהִים הוּא מְקַרֵּב קֹדֶשׁ יְהִי־לְךָ כִּי קֹדֶשׁ אֲנִי ה' מְקַדְּשֶׁכֶם:" (ח). פסוק זה מקביל לפסוק ל"ב בחתימת הפרשייה האחרונה: "וְקָדַשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה' מְקַדְּשֶׁכֶם". כך מתקבלת מעין מסגרת לשני הפרקים המדגישה את הזיקה של עם ישראל לנושאים הכתובים בהם.

פרשת המועדות (פרק כ"ג)

(א) וידבר ה' אל-משה לאמר:
(ב) דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' אשר-תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדי:

(ג) ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא-קדש כל-מלאכה לא תעשו שבת הוא לה' בכל מושבותיכם:

(ד) אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר-תקראו אתם במועדים:

(ה) בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה':
(ו) ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות לה' שבעת ימים מצות תאכלו:
(ז) ביום הראשון מקרא-קדש יהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו:
(ח) והקרבתם אשה לה' שבעת ימים ביום השביעי מקרא-קדש כל-מלאכת עבודה לא תעשו:

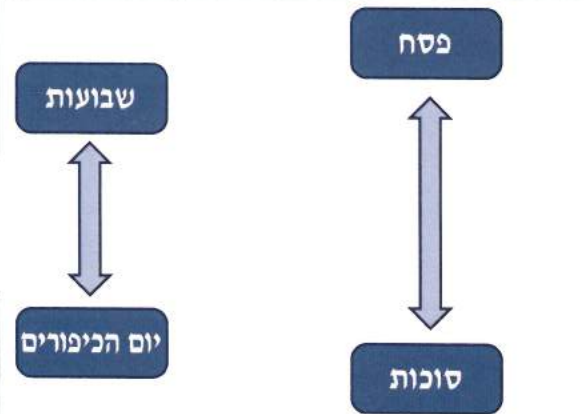
(ט) וידבר ה' אל-משה לאמר:
(י) דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם כי-תבואו אל-הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את-קצירה והבאתם את-עמר ראשית קצירכם אל-הכהן:
(יא) וספרתם לכם מספרת השבת מיום הביאכם את-עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהייה:
(יב) עד מספרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה':
(יג) והקרבתם על-הלחם שבעת כבשים תמימים בני שנה ופר בוד בקר אחד ואילם שנים יהיו עלה לה' ומנחתם ונסכיהם אשה ריח-ניחה לה':
(יד) וקראתם בעצם היום הזה מקרא-קדש יהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו חקת עולם בכל-מושבותיכם לדרתיכם:
(טו) ובקצרכם את-קציר ארצכם לא-תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם **אני ה' אלהיכם:**

(כג) וידבר ה' אל-משה לאמר:
(כד) דבר אל-בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם **שבתון** זכרון תרועה מקרא-קדש:
(כה) כל-מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה לה':

ראש השנה

(לב) **שבת שבתון** הוא לכם ועניתם את-נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד-ערב תשבתו שבתכם:

(כו) וידבר ה' אל-משה לאמר:
(כז) אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא מקרא-קדש יהיה לכם ועניתם את-נפשתיכם והקרבתם אשה לה':
(כח) וכל-מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם:
(כט) כי כל-הנפש אשר לא-תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה:
(ל) וכל-הנפש אשר תעשה כל-מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את-הנפש ההוא מקרב עמיה:
(לא) כל-מלאכה לא תעשו חקת עולם בכל מושבותיכם:

(לג) וידבר ה' אל-משה לאמר:
(לד) דבר אל-בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה':
(לה) ביום הראשון מקרא-קדש כל-מלאכת עבודה לא תעשו:
(לו) שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא-קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת הוא כל-מלאכת עבודה לא תעשו:

(לז) אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את-תבואת הארץ תחגו את-חגי' שבעת ימים ביום הראשון **שבתון** וביום השמיני **שבתון**:
(מ) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ-עבת וערבי-נחל ושמתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים:
(מב) בסכת תשבו שבעת ימים כל-האורח בישראל ישבו בסכת:
(מג) למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את-בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים: **אני ה' אלהיכם:**

(לז) אלה מועדי ה' אשר-תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה לה' עלה ומנחה וזב ונסכים דברי-יום ביומו:
(לח) מלבד שבת ה' ומלבד מתנותיכם ומלבד כל-גידויכם ומלבד כל-גנדבותיכם אשר תתנו לה':

(מד) וידבר משה את-מערי ה' אל-בני ישראל:

בתרשים הסמוך מוצגת פרשת המועדות שבספר ויקרא באופן המבליט את המסגרות ואת הקבוצות השונות הכלולות בה. המילים המודגשות באו להבליט את המאפיינים המיוחדים לכל קבוצה.

א. המבנה הכללי של הפרשה

למועדים שבפרשה יש כותרת כפולה, לא רצופה (פסוק ב ופסוק ד), וכן חתימה כפולה (לז-לח, מד) דבר שיוצר שילוב של חלקי משנה מסוגים שונים באופן הבא:

● המסגרת הכללית (א-מד)

פסוקים א-ב מהווים כותרת לכלל המועדים ופסי מד חותם אותם.

● המסגרת הפנימית (ד-לח)

בפסי ד מופיעה כותרת נוספת (כמעט זהה לכותרת הכללית) הפותחת רשימה של המועדים המוגדרים: "מקראי קודש להקריב אשה לה'". הגדרה זו מופיעה גם בחתימת הרשימה בפסי לז-לח.

השבת (פסי ג) מופיעה לפני הכותרת של המסגרת הפנימית, ואזכור נוסף של **חג הסוכות**, מופיע לאחר חתימתה (לט-מג).

ב. קבוצות המועדים בפרשה

מבנה הפרשה מצביע על מספר קבוצות של מועדים, שלכל אחת מאפיינים ייחודיים:

1. שבעה 'מקראי קודש' [המסגרת הפנימית; רקע אפור והדגשות בירוק]

הקבוצה הבולטת בפרק כוללת שבעה מועדים שבהם מקריבים אשה לה' (הם קורבנות המוספים המפורטים בספר במדבר כ"ח-כ"ט באותה לשון: אשה לה'): ראשון ושביעי של פסח, שבועות, ראש השנה, יום הכיפורים, ראשון ושמיני של סוכות.

המועדים בקבוצה זו מסודרים במבנה כיאסטי (המסומן בתרשים) שבמרכזו ראש השנה. לפניו ולאחריו חג השבועות ויום הכיפורים, שבשניהם חוזרים הביטויים "בעצם היום הזה", "חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם" (יד, כא, לא, ראה הסברו של רמב"ן בפסי כח). במעגל החיצוני מקבילים חג המצות וחג הסוכות, שניהם "בחמשה עשר לחדש", "שבעת ימים", ובכל אחד מהם שני ימי 'מקרא קדש'.

2. חגי החודש הראשון (חגי הקציר) וחגי החודש השביעי

החתימה "אני ה' אלהיכם" (כב, מד), מחלקת את הפרק לשני חלקים (שווים בגודלם!), ומפרידה בין חגי הקציר הקשורים לחודש הראשון לבין חגי החודש השביעי, שבסופם חג האסיף.

בחלק הראשון בולט מאוד הפן החקלאי, שעיקרו - התבואה והלחם: אכילת מצות, הנפת העומר, איסור חדש, הנפת לחם הביכורים ומתנות עניים בשדה. יסוד זה נעדר כמעט לחלוטין מחגי החודש השביעי, והוא חוזר רק לאחר חתימת המסגרת הפנימית, באזכור הנוסף של חג הסוכות כחג האסיף.

3. ה'שבתון' בחגי החודש השביעי [רקע צהוב והדגשות באדום]

הכינוי 'שבתון' נוסף לכל המועדים שבחלק השני. כינוי זה הולם את זמנם - החודש השביעי, ומקשר אליהם את השבת - היום השביעי, שזוכרת בתחילת הפרשה באותו כינוי [גם השנה השביעית נקראת שבתון (ויקרא כ"ה ד, וראה ראב"ע הקצר לשמות ט"ז כג)].

● ציון כל אחד מחגי החודש השביעי כ'שבתון', הולך ומתרחב ממועד למועד:

תחילה (ר"ה) הוא מתווסף לפסוק המתאר את החג כימקרא קודש;

בהמשך (יוה"כ) הוא בא בפסוק נפרד, הכופל את הציווי על עינוי נפש,

ולבסוף (סוכות) הוא מופיע בפרשה נפרדת, הכתובה, כאמור, לאחר חתימת המסגרת הפנימית של המועדים.

4. ייחודו של חג הסוכות

הכפילות המיוחדת של חג הסוכות וחריגתו מחוץ למסגרת, מעידות על התפקיד הכפול שהוא ממלא במערכת המועדים: הוא חותם את שבעת מקראי הקודש (המסגרת הפנימית) וחותם גם את שלושת חגי החודש השביעי (הקשורים למסגרת הכללית). בנוסף לכך, הוא גם חותם את שלושת הרגלים (שאינם מודגשים בפרשתנו כקבוצה, אך נזכרו כבר בשמות כ"ג יד-יז, ל"ד כג-כד). זיקת חג הסוכות לפסח ולשבועות מתגלה בפרשתנו על ידי הדגש החקלאי החוזר בו (בעיקר בפסי לט), דגש שנעדר לחלוטין מחגי החודש השביעי האחרים (כולל סוכות עצמו בחלק שלפני החתימה הפנימית).

מהות כפולה זו של חג הסוכות יכולה להבהיר את הכמות הכפולה של חלק מהקורבנות המוקרבים בו לעומת החגים האחרים. בכל שאר החגים: איל אחד ושבעה כבשים, ובסוכות: שני אילים וארבעה עשר כבשים (במדבר כ"ח-כ"ט).

ריבוי הקורבנות והכפילות בתפקידי חג הסוכות מצטרפים אולי גם לריבוי ביטויי השמחה המאפיינים חג זה.

חתימת הברית בהר סיני (פרקים כ"ה - כ"ז)

פרשת 'בהר סיני' מתחלקת לשלושה חלקים עיקריים:

הפתיחה (פסי א-ג) - **עיקרי מצוות שביעית ויובל**, שאחריה מתחלקות מצוות הפרשה לשני חלקים נוספים, מקבילים:

החלק הראשון (פסי יד-לח) - **דיני מכירת קרקעות וגאולתן**;

החלק השני (פסי לט-נה) - **דיני מכירת עבדים וגאולתם**.

הטבלה מציגה את הדמיון בין דיני הקרקעות לדיני העבדים (סדר המרכיבים משתנה במקצת, אך המסגרת נשמרת).

הדמיון מלמד, ששני הנושאים מהווים שני חלקים של יחידה אחת, הממשיכים ומפתחים את העקרונות של מצוות שביעית ויובל, הפותחות את הפרשה.

מכירת עבדים וגאולתם (בעקבות היובל)	מכירת קרקעות וגאולתן (בעקבות השביעית)	
<p>פסי מב כִּי־עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר־הוּצֵאתִי אִתְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְרוּ מִמֶּכֶרֶת עֶבֶד:</p>	<p>פסי כג-כד וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַר לְצִמְתָּת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עַמִּדִי: וּבְכָל אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם גְּאֻלָּה תִתְּנוּ לְאֶרֶץ:</p>	<p>א. בכל חלק מופיע העיקרון, עליו מבוססים דיני המכירה.</p>
<p>פסי מז-נד: חזרה על הפרטים שנוכרו בדיני גאולת הקרקעות: גאולה על ידי הקרובים או בידי הנמכר עצמו, תוך חישוב מדויק של השנים שנותרו עד היובל.</p>	<p>פסי כה-כח חובה על הגואל הקרוב לגאול מיד. אם אין גואל, על בעל השדה עצמו למצוא יכדי גאולתו מוקדם ככל האפשר.</p>	<p>ב. מן היסוד הכללי נובעים ציוויים מפורטים על החובה לגאול את הקרקע או את האדם, שנמכרו בעת צרה, במהירות המרבית ובכל דרך אפשרית.</p>
<ul style="list-style-type: none"> הגויים אשר סביבותיכם (מד) התושבים הגרים עמכם (מה) 	<ul style="list-style-type: none"> בית מושב עיר חומה (כט-לא) ערי הלויים (לב-לד) 	<p>ג. בשני החלקים מפורטים גם המקרים בהם אין נוהגים דיני הגאולה הרגילים.</p>
<ul style="list-style-type: none"> איסור עבודת עבד (לט-מא) איסור עבודת פרך (מג, מו, נג) 	<ul style="list-style-type: none"> איסור הונאה (יד-יז) איסור נשך וריבית (לה-לז) 	<p>ד. אל מסגרת המצוות מתלווים איסורים מוסריים, הקשורים לפן המעשי של מכירת קרקעות ועבודת עבדים.</p>
<p>פסי נה כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר־הוּצֵאתִי אִתְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:</p>	<p>פסי לח אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוּצֵאתִי אִתְּכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִתֵּת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֵלֵהֶם:</p>	<p>ה. כל אחד מהחלקים מסתיים בפסוק המצביע על כך, שהיסוד העומד בתשתית המצוות שנאמרו בו, נובע מיציאת מצרים והוא מתקשר לעיקרון הפותח את הפרשה.</p>

שביעית ויובל

- א. שני יסודות עומדים בבסיס מצוות השביעית והיובל:
השביטה בשביעית מלמדת, שכיוון שהארץ שייכת לה', אין לאדם בעלות מוחלטת על שדהו ועל נחלתו.
שחרור העבדים ביובל מוסיף, שכיוון שהאדם הוא עבד לה', אין הוא יכול להיות עבד מוחלט לאדם אחר.
הטבלה מציגה את המצוות המבטאות המשך ופיתוח של שני היסודות הללו, הפותחים את הפרשה.
- ב. המצווה לקרוא דרוור לכל יושבי הארץ בשנת היובל, מחייבת גם לגאול את קרקעותיהם, שהרי בלי נחלה יאלץ העבד המשוחרר לחזור ולמכור את עצמו. לכן כוללת מצוות היובל גם את כל פרטי מצוות השביעית (כנזכר בפסי' יא-יב). חיבור שני היסודות מפורש בפסוק: **"ויובל היא תהיה לכם, ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשבון"** (פסי' יז). חיבור זה מלמד, שגאולת הקרקע היא בסיס הכרחי לחירות האדם, ושגאולת האדם אינה שלמה ללא גאולת נחלתו.
- ג. פסוקים יח-כב (שלא נזכרו בטבלה) מתארים את הברכה שתבוא על הארץ ועל יושביה בעקבות קיום המצוות שזכרו בפרשה. פסוקים יח-יט מקבילים לפסוקי הפתיחה של הברכה שבראש פרשת בחקתי (כ"ו ג-ה), ורומזים כבר עתה לברכה הגדולה הכרוכה בקיום היסודות של ברית סיני.
- שילוב הברכה לתוך הפסוקים המתארים את הציוויים, מבטאת גם את הקשר הדו סיטרי שביניהם: קיום המצוות מביא ברכה, והברכה מאפשרת את קיום המצוות ללא חשש מפגיעות כלכליות או מדיניות.

בהר סיני

בחתימת שני החלקים המקבילים בפרשתנו (סעיף ה), מופיעה יציאת מצרים כמאורע מכונן, שעליו מושתתים היסודות העיוניים וההלכתיים שבפרשתנו. יסוד זה מבהיר את הקשר של פרשתנו להר סיני, הנזכר בראשה ובסופה (כ"ה א, כ"ו מ).

[החתימה "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים", מאפיינת את חתימת פרשיות הקדושה (פרקים י"ח-כ"ג).

הקשר של מעמד הר סיני ליציאה מבית עבדים מפורש בכמה מקומות:

1. ברית סיני היא היעד המוצהר של יציאת מצרים:
"בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".
(שמות ג' יב)
2. התגלות ה' בהר סיני, בעשרת הדיברות, נפתחה בהכרזה:
"אנכי... אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". (שם כ' ב)
3. מצוות ספר הברית (פרשת משפטים) פותחות בזכויות עבד ואמה עבדים.
(שם כ"א א-יא)

מכאן, שהשחרור מעבדות מהווה גם תנאי, גם תוכן וגם תכלית למעמד הר סיני. לאחר העיסוק בענייני המשכן והקורבנות חוזר ספר ויקרא וחותר ביסודות שבהם התחילה ברית סיני - קדושתם של עבדי ה' וחירותם. זהו הייעוד שנאמר לעם ישראל ערב מעמד הר סיני (שמות י"ט ד-ו) והוא גם הבסיס לגאולתו בעתיד.

מה עניין שמיטה להר סיני?

החזרה אל יסודות מעמד הר סיני מעלה את השאלה, מדוע נוסף כאן עניין גאולת הקרקע אל הייעודים שזכרו בשמות י"ט. נראה, שחתימתה של הברית בסיני, כשהיא באה לקראת ההליכה אל הארץ, הצריכה להוסיף את הממד הארצי לגאולת האדם, את גאולת האדמה שבלעדיה לא יוכל האדם להיות עבד ה' בן חורין בארצו.

פרשת 'בחקתי'

הברכה והקללה החותמות את ברית סיני, מדגישות גם הן את מצוות השביעית וגאולת הארץ כתנאי לקיום האומה בה (כ"ו לד-לה, מג), ושתיהן גם חותמות ביסוד של הגאולה ממצרים (כ"ו יג, מה), כפי שחותמים שני החלקים המקבילים בפרשת בהר (וראה בדף על הברכות והקללות הערה ג5). גם פרשת ההקדשות (פרק כ"ז) החותמת את פרשתנו ואת הספר כולו, עוסקת בדיני הגאולה של שנת היובל (טז-כד), בהקשר של ההקדשות שמקדיש האדם לה'. משום כך, כנראה, נסמכה פרשה זו לפרשתנו, ונחתמה בהכרזה החוזרת ומשלימה את חתימת הברית שבסוף פרק כ"ו:

"אלה החקים והמשפטים והתורת אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה",
בשינויים קלים אך משמעותיים:
"אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני".

הברכות והקללות (פרק כ"ו)

(ג) אם בחקתי תלכו
ואת מצותי תשמרו
ועשיתם אתם.

(יד) ואם לא תשמעו לי, ולא תעשו את כל המצות האלה.
(טו) ואם בחקתי תמאסו, ואם את משפטי תגעל נפשכם,
לבלתי עשות את כל מצותי, להפרכם את בריתי.

(טז) אף אני אעשה זאת לכם: והפקדתי עליכם בקלה,
את השחפת ואת הקדחת, מכלות עינים ומדיבת נפש;
וברעתם לריק ורעכם ואכלהו איביכם;
(יז) ונתתי פני בכם, ונגפתם לפני איביכם, ורדו בכם שניאים,
ונסתם - ואין רדף אתכם.

א. ברכת הארץ
והיבול:
1. שפע יבולים
2. שובע
3. ביטחון כלכלי

(ד) ונתתי גשמים בעתם, ונתנה הארץ יבולה,
ועץ השדה יתן פרוי;
(ה) והשיג לכם דיש את בציר, ובציר ישיג את ירע;
ואכלתם לחמכם לשבע
וישבתם לבטח בארצכם;

א. קללת הארץ:
1. בצורת
2. עמל לויק
3. חוסר מוון

(יח) ואם עד אלה לא תשמעו לי,
ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם.
(יט) ושברתי את גאון עונכם,
ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה.
(כ) ותם לריק כחכם,
ולא תתן ארצכם את יבולה, ועץ הארץ לא יתן פרוי.

ב. שלום ושלווה
ליושבי הארץ:
1. ביטחון אישי
2. סילוק הסכנת
3. ריבוי צאצאים
4. כלכלה איתנה

(ו) ונתתי שלום בארץ, ושבתם - ואין מחריד,
והשבתי תיה רעה מן הארץ, וחרב לא תעבר בארצכם,
וירדפתם את איביכם, ונפלו לפניכם לחרב.
(ז) וירדפו מכם חמשה - מאה, ומאה מכם - רבבה ורדפו,
ונפלו איביכם לפניכם לחרב.
(ח) ופגתי עליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם,
והקמיתי את בריתי אתכם;
(ט) ואכלתם יסן נושן, ויסן ספני חרש תוציאו.

ב. מגיעה ביושבי
הארץ:
1. מניעת החוויות באדם
בהמה
בתנועה בדרך
2. מניעת המלחמה
מצור
מגפה
רעב

(כא) ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי, ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם.
(כב) והשלחתי בכם את תית השדה ושכלה אתכם,
והכריתיה את בהמתכם והמעושה אתכם,
ונשמו דרכיכם.
(כג) ואם באלה לא תנסרו לי והלכתם עמי קרי.
(כד) והלכתי אף אני עמכם בקרי, והכיתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם.
(כה) והבאתי עליכם חרב נקמת נקם בריתי;
ונאספתם אל עריכם,
ושלחתי דבר בתוכם, ונתתם ביד אויב.
(כו) בשכרי לכם מטה לחם: והשיבו לחמכם במשקל, ואכלתם - ולא תשבעו.

ג. השראת
השכינה:
1. קרבה להי
2. עצמאות

(יא) ונתתי משקני בתוכם, ולא תגעל נפשי אתכם.
(יב) והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים,
ואתם תהיו לי לעם.
(יג) אני ה' אלהיכם,
אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהית להם עבדים,
ואשבר מוט עלכם ואולך אתכם קוממיות.

ג. חורבן הארץ:
1. השמדת עיזי
והתרחקות ה' מהעם
2. שמומון הארץ
ריקון התושבים
תיקון חטא הארץ

(כז) ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי.
(כח) והלכתי עמכם בחמת קרי,
ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם.
(כט) ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו.
(ל) והשמדתי את במתיכם, והכרתי את מקניכם
ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם, ונעלה נפשי אתכם;
(לא) ונתתי את עריכם חרבה, והשמותי את מקדשיכם, ולא ארים בריתי נחתכם;
(לב) והשמתי אני את הארץ, ושקמו עליה איביכם הישבים בה.
(לג) ואתכם אורה בגוים, והריקתי אתריכם חרב, והייתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה.
(לד) אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם,
אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה.
(לה) כל ימי השמה תשבת, את אשר לא שבתה בשבתתיכם בשבתכם עליה.

ד. העם בגלות -
ייסורים המעוררים
תשובה:
1. מחד מתמיד
2. אבדן

(לו) והנשארים בכם והבאתי מרד בלבכם בארצת איביכם,
וירדף אתם קול עלה נדף, ונסו מנסת חרב ונפלו, ואין רדף.
(לז) וכשלו איש באחי כמפני חרב ורדף אין,
ולא תהיה לכם תקוה לפני איביכם;
(לח) ואבדתם בגוים, ואכלה אתכם ארץ איביכם.
(לט) והנשארים בכם יקו בעונם בארצת איביכם,
ואף בעונת אבתם אתם יקו.

התעוררות העם לתשובה
זיכרון ברית אבות

(מ) והתדו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר פעלו בי,
ואף אשר הלכו עמי בקרי,
(מא) אף אני אלך עמם בקרי
והבאתי אתם בארץ איביכם,
או אז יבנו לבכם הערל ואו ירצו את עונם.
(מב) וזכרתי את בריתי ועקוב ואף את בריתי יצחק
ואף את בריתי אברהם אוזר, והארץ אוזר.

תשובת הארץ
זיכרון ברית
יצואת מצרים

(מג) והארץ תעוב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם,
והם ירצו את עונם, יעו וביעו במשפטי קאסו, ואת חקתי נעלה נפשם.
(מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ איביכם,
לא מאסתים ולא געלתים לכלתם, להפיר בריתי אתם,
כי אני ה' אלהיכם.
(מה) וזכרתי להם ברית ראשנים
אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים
להיות להם לאלהים, אני ה'.

הברכות והקללות מבטאות את הקשרים בין ה', לעם ולארץ. במציאות המתוקנת העם מקיים את מצוות ה', ה' משפיע טובה על ארצו ועל עמו, הארץ מאירה פניה לעם היושב עליה, והעם נהנה מן הארץ הטובה אשר נתן לו ה'. בתקופת הקלקול והקללה העם מאבד בהדרגה את הברכה שבה זכה, ולבסוף גולה אל ארץ אויב, ולארץ מגיע האויב שמתיישב בה במקום העם שגלה ממנה. ①

- ① אלא שיש ברכה גם בתוך הקללה, והאויב אינו מצליח לתקוע יתד בארץ: "ושממו עליה אויביכם", (עיין רש"י כ"ו לב), והארץ ממתנה לבניה שישבו. במקביל, אין העם מצליח להתאקלם בארץ האויב: "ואכלה אתכם ארץ אויביכם", ולכן עתיד הוא לשוב בבוא העת לארצו המחכה לו.
- ② השימוש באותן מטבעות לשון בברכות ובקללות מבליט את ההנגדה ואת הממד של מידה כנגד מידה. להלן מספר דוגמאות, ואידך זיל גמור:

● סידור הברכות והקללות, מראה, כי נושאי הברכות חוזרים בפירוט בקללות, תוך שימוש באותן מטבעות לשון ② (ראה אבן עזרא כ"ו יג, ד"ה קוממיות).

● הברכות נחלקות לשלושה שלבים, שכל אחד מהם פותח במילה "ונתתי". קיים דירוג בין השלבים, מן הגשמי לרוחני:

ברכת הארץ והיבול (ד-ה') ◀ שלום ושלווה ליושבי הארץ (ו-י') ◀ השראת השכינה (י"א-י"ג).

● גם לשלבי הקללות פתיח מאפיין: "ואם ... לא תשמעו לי... [והלכתם עמי קרי ... שבע על חטאתיכם]". פתיח זה, המסמן את שלבי הקללות, מבטא תהליך של מידה כנגד מידה, תוך החרפה מדורגת בעוצמת הקללה. הקללות נחלקות לארבעה שלבים ③, ושלוש הראשונים תואמים את הנושאים שבברכה:

פגיעות בארץ ובצורת (י"ח-כ') ◀ פגיעת חיות ומלחמה (כ"א-כ"ו) ◀ פורענויות גורמות לחורבן הארץ (כ"ז-ל"ה) ④.

● בקללות קיים גם שלב רביעי, החורג אל מעבר למציאות שבה עסקו הברכות: העם בגלות (ל"ו-מ"ה). שלב זה אינו פותח בנוסח הקבוע "ואם ... לא תשמעו..." ומשתנה בו הסגנון. בשלושת החלקים הראשונים שבברכות ובקללות, בהם נמצא העם בארצו, מדבר הכתוב בגוף שני, ובשלב היציאה לגלות (השלב הרביעי) מדבר הכתוב בגוף שלישי - ביטוי לריחוק ולנתק שנוצר (מלבד מאמר מוסגר קצר בפס' לו-לח) ⑤. שלב זה מגלה, שהריחוק והנתק הם הבסיס שעליו עתידה להיבנות מערכת קשרים חדשה: תהליך הקללה לא יסתיים בישבירת כלים, אלא בתהליך תשובה שיצמח מתוך הייסורים, ויחזיר את העם אל ה' ואל הארץ.

א. קללת הארץ

ולא תתן ארצכם את יבולה ועץ השדה לא יתן פריו (כ) ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה (יט)

ב. פגיעה ביושבי הארץ

והשלחתי בכס את חית השדה (כב) והבאתי עליכם חרב (כה) ואכלתם ולא תשבטו (כו)

ג. חורבן הארץ

וגעלה נפשי אתכם (ל) ונתתי את עריכם חרבה (לא)

א. ברכת הארץ והיבול

ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (ד) ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה (ד)

ב. שלום ושלווה ליושבי הארץ

והשבתי חיה רעה מן הארץ (ו) וחרב לא תעבר בארצכם (ו) ואכלתם ישן נושן (ז)

ג. השראת השכינה

ולא תגעל נפשי אתכם (יא) ונתתי משכני בתוכם (יא)

בנוסף למטבעות הלשון בקטעים התואמים, קיימים ביטויים העוברים לאורך הפרשה כולה לדוגמה:

בברכות: ואכלתם לחמכם לשבע (ה);

בקללות: ואכלו אויביכם (טז), ואכלתם ולא תשבטו (כו), ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם תאכלו (כט), ואכלה אתכם ארץ אויביכם (לח).

③ פסוקים טז-יז מהווים ריכוז תמציתי של כל תחומי הקללה: מחלות גוף ושרון הנפש, קללת הארץ ואימת המלחמה. נראה, שהם משמשים כמבוא כללי לקללות, ולכן סודרו פסוקים אלו ככותרת משנה לאחר הפתיח הכללי. עם זאת, אפשר לראות בהם גם שלב ראשוני של הקללות - פגיעות מקומיות.

④ התרחקות ה' מהעם מתבטאת גם בהתייחסות המרובה להרס העבודה הזרה שבה חטא העם.

⑤ סידור השלב הרביעי של הקללות בשלוש פסקאות מבליט מספר נקודות מבניות: א. הקטע הראשון (לו-לט) העוסק במצב העם בגלות, פותח וסוגר בביטוי "והנשארים בכם" - מצב שארית הפליטה.

ב. הקטעים השני (מ-מב) והשלישי (מג-מה) בני שלושה פסוקים כל אחד, מציגים את תשובת העם והארץ בהתאמה לשונית.

ג. הקטעים העוסקים בשמיטת הארץ (לד-לה, מג) סמוכים ומבליטים כי שמיטת הארץ חותמת את השלב השלישי והשלב הרביעי של הקללות.